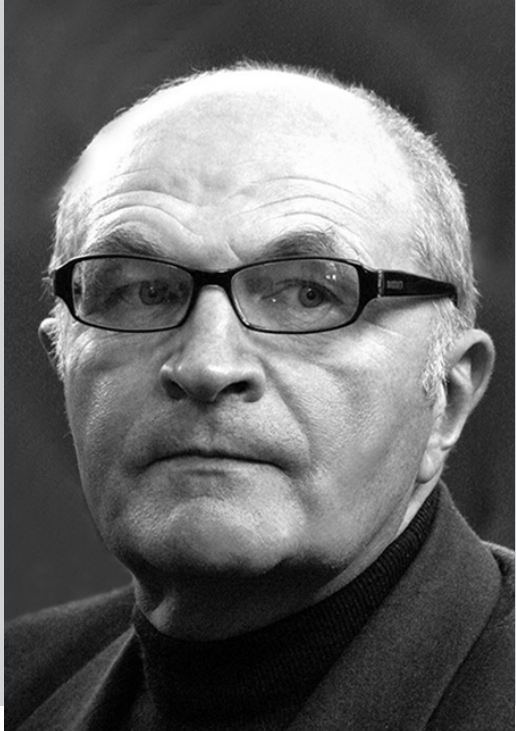

Мікола Маляўка

Я КОЖНЫМ
ДНЁМ ПРАЖЫТЫМ
ДАРАЖУ

Вершы

Маляўка Мікалай Аляксандравіч нарадзіўся 13 снежня 1941 года ў вёсцы Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1965). Настаўнічаў у вясковых школах. Працаваў на Рэспубліканскім радыё і тэлебачанні, у часопісе «Вясёлка».

Аўтар паэтычных зборнікаў «Едуць маразы» (1966), «Лотаць» (1973), «Эстакада» (1982), «Аднавякоўцы» (1988), «Зімні дождж» (1991), «Ручнічок на крыжы» (1995), «Покуць» (2001), «Сядзіба, або Хата з матчынай душой» (2002), «Старая зямля» (2005), «Ой, бярозы і сосны...» (2006), «Дзічка ў полі» (2007), «Крышталёная галінка снегападу» (2011), «Беражыце шыпшыну» (2013), «Нябесны фатограф» (2016), «Раманс на два галасы» (2018), «Сланечнік» (2018), кніг вершаў і казак для дзяцей «Дзед і ўнучка» (1983), «Салодкі лядзяш» (1986), «Як дом будавалі» (1987), «Дзе жывуць казкі» (1994), «Запрашаем на калядкі» (1998), «Папалушка» (2000), «Пачынайце дзень з усмешкі» (2013) і інш.

Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова (1992), прэміі Фэдэрацыі прафсаюзаў Беларусі (1997), спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у намінацыі «Мастацкая літаратура» (2002), Нацыянальнай літаратурнай прэміі (2019).

Памёр 4 красавіка 2024 года.

ЁСЦЬ СВЕТА,
СХАВАНЫ АД ЧУЖЫХ ВАЧЭЙ

Ёсць свет, схаваны ад чужых вачэй,
Ён у душы — прытулак заповітны:
Там не сцюдзёна ад дажджу і ветру,
Там боль не джаліць, крыўда не пячэ,
Там не вянкi жалобныя яшчэ
Ляжаць на плітах, а жывыя кветкі
Цвітуць пад вокнамі, як шчасця сведкі,
Пра будучае марыць там лягчэй.

Туды, у паралельны свет былога,
Я не ўцякаю ад жыцця зямнога.

Я кожным днём пражытым даражу —
І перад сном, за клопатаў парогам,
Малюся і заглядваю ў душу,
Каб свет рэальны ўранку не палохаў.

ЗЯМЛЮ УПРЫГОЖЫЎ ЖЫВАТВОРНЫ МАЙ

Зямлю ўпрыгожыў жыватворны май.
У дрэў, як і ў людзей, настрой вясновы,
У квецені — зялёныя абновы.
Калі і ёсць у нашым свеце рай,
Дык гэта ён, мой беластволы гай, —
І я, жывы атожылак вясковы,
Абняць бярозку кожную гатовы:
Яна — як сімвал твой, бацькоўскі край.

Гляджу, як быццам хто ў сталічным скверы
Пафарбаваў бярозы ў колер шэры.
Далёка ён, куточак дарагі,
Святлом і ласкай цешыць толькі ў мроях, —
І пацямнелі, пэўна, ад тугі
Перасяленцы нашы ў майскіх строях.

Птушкі вяртаюцца з выраю —
І нясуць на крылах вясну.
Разам з прыродай
І душы шчырыя
Абуджаюць
Ад зімовага сну.

Без шпакоў і без ластавак
Здоўжыўся ў вёсцы час:
Па тэлевізары толькі ласкава
Птушкі спевамі
Цешылі нас.

Тут нарадзіліся, выраслі,
Ды здаецца не мне аднаму,
Што і мы засядзеліся ў выраі,
Адпачываючы
Ўсю зіму.

У мінулым і прасніцы,
І красёнцы — з начным святлом.
Будзем лячыццы ад суму працаю
На зямлі, асвечанай
Божым дажджом.

Дзякуй вам, птушкі мілыя!
 Радуйцеся, як і мы:
 Думкі акрылены
 З новай сілаю —
 Так далёка яшчэ
 Да зімы.

НЕ ХЛЕБАМ АДЗІНЫМ

Гучыць іранічна,
 Бывае,
 Як здзек:
Не хлебам адзіным жыве чалавек.

Пусты ён
 Ці поўны,
 Твой хлебны засек?
 І ўмелец-нябога,
 І геній ад Бога
 Не здзейсняць за век свой
 Нічога СВЯТОГА —
 Без хлеба надзённага,
 Хлеба зямнога.
 Галодныя плачуць,
 З малітвай жабрачаць —
 І белага свету
 Не бачаць
 Без хлеба.

І трэба
 Найперш клапаціцца
 Пра поўны засек —
Не хлебам адзіным жыве чалавек.

ДАРОГА ЛЁСУ РОЎНАЯ, БЕЗ ЯМ

Дарога лёсу роўная, без ям,
 Ды нечакана так крутне, бывае,
 Даешся дзіву, як душа трывае.
 Прыходзіць час паспавядацца нам
 І Богу, і на могілках бацькам.
 Напасцей розных і правін хапае,
 А веку веташок ужо ўбывае —
 І сіл няма дайсці ў далёкі храм.

Адкрыцца Богу можна і на волі,
 Сам-насам з небам — у бары і ў полі.
 Адчуеш, быццам камень з сэрца спаў,
 І палягчэе на душы таксама:
 У свет будзённых клопатаў і з'яў
 Вяртаешся прасветлены, як з Храма.

СУСТРЭЧЫ ЁСЦЬ, ЯКІМІ ДАРАЖЫШ

Веры

Сустрэчы ёсць, якімі даражыш.
Згадаю, як віліся кавалеры
Вакол цябе, прыгожай і даверлівай, —
І зноў лячу не ў сон, а ў твой Нясвіж.
У дзверы стукаю, а ты — маўчыш.
Вяртаюся ў сталічную кватэру,
У свет рэальны — і вачам не веру:
Ты побач, ціхая, спакойна спіш.

З табой прайшлі выпрабаванне часам:
Пад знакам вернасці — паўвека разам.
Жыццё спрыяла і ламала-гнула,
Ды мы трывалі — у бядзе любой,
Каб не марнець, расстаўшыся ў мінулым,
А доўжыць шлях у будучым з табой.

СВЯТЫЯ

Святых няма ад нараджэння,
Грашаць — у кожным пакаленні.

Душа і ў праведнікаў ные,
Яны жыццём сваім засведчылі:
Адмольвалі грахі зямныя,
Каб стаць святымі
Там, у вечнасці.

Без свечкі цьмеюць у альбомах
Партрэты дзеячаў вядомых, —
І толькі часам не замглены
Святыя лікі на іконах.

ЯКОЕ ТЫ КАРОТКАЕ, ЖЫЦЦЁ

Ён доўгім будзе, мой жыццёвы шлях,
І я задуманае здзейсню, верыў,
На свой аршын усё навокал мераў.
У вырай з дому адлятаў, як птах,
Вяртаўся акрыяць пад родны дах.
Адпрэчваў у душы сумненняў верад —
І не спяшаўся заглянуць наперад,
А жыў як набяжыць, як у гасцях.

Не перайначыць тое, што ў мінулым
Яшчэ живе, на могілках заснула.

І спявядальных думак адкрыццё
 Без слёз ужо туманіць жальбай вочы:
 Якое ты кароткае, жыццё,
 Як дзень адзін — ад раніцы да ночы.

СПЯВАЙЦЕ СЭРЦАМ І ДУШОЙ

Спявайце сэрцам і душой,
 Спявайце дома і ў гасцінах,
 Каб пацяплела і зімой
 Ад вашых песень салаўіных.

Спявайце ўголас, зноў і зноў,
 Спявайце пры любой нагодзе
 Пра мілых дочак і сыноў —
 Нашчадкаў у сямейным родзе.

Спявайце ціха, у журбе,
 Да памінальных свят і ўгодкаў —
 Не толькі для саміх сябе,
 Спявайце і для нашых продкаў.

У час застою і надзей,
 У час яднання і любові
 Спявайце для сваіх людзей
 І як часцей — на роднай мове!

ЗОРКА З НЕБА ЎПАЛА

Ціхім адвячоркам
 Я глядзеў на зоркі.

Лёгка так,
 Без жальбы-суму
 Пра жыццё падумаў:
 «Зорка з неба ўпала —
 Некага не стала».

Я да продкаў з храма
 Адыду таксама.

Хтосьці
 З добрымі вачыма
 Уздыхне, магчыма:
 «Зорка з неба ўпала —
 Некага не стала...»

Уладзімір Васько ГОРАД ПАД ВАДОЙ

Аповесць

Васько Уладзімір Гаўрылавіч нарадзіўся 2 студзеня 1937 года ў вёсцы Ліпічанка Шчучынскага раёна. Служыў у войску на Поўначы. Скончыў Гродзенскі педінстытут імя Янкі Купалы. Працаваў у рэдакцыях раённых газет Шчучына, Дзятлава і Ліды. Жыве ў Лідзе. Аўтар кніг «Прасветленасць» (1981), «На схілах берагоў» (1997), «Кругаварот жыцця» (2011), «Лясная рапсодыя» (2013), «Зігзагі лёсу» (2017), «Энергія душы» (2018), «На перавах часу» (2021), «Неабдымнае» (2023).

1

Магутныя, беларывыя хвалі Ціхага акіяна з шумам падалі на шэры, спрасаваны пясак, лізалі зялёную прыбярэжную траву.

Галоўны інжынер мясцовага шклозавода, які месціўся на ўскрайку горада Светламорска, былы лідчанін Мікалай Міхайлавіч Казак любіў такое надвор'е больш, чым ціхае, спакойнае. Яно заўсёды казытала яго фантазію, думалася размахыста, шырока, мроіліся крышталёвыя гарады на гарызонце, хоць іх і заваду не было.

Была нядзельная раніца, і Мікалай Міхайлавіч рашыў прагуляцца, падыхаць свежым паветрам, паглядзець збоку на горад, на акіян, на сінія далячыні Камчаткі. Ён прайшоўся берагам далей, дзе каля самай вады ўзвышаліся шырокія стромкія скалы. Хвалі тут моцна, з грукатам біліся аб камяністую цвёрдз берага, рассыпаючы ў паветры буйныя срэбныя пырскі, і зноў шумна, пеніста падалі ўніз, а насустрач ім беглі новыя, яшчэ больш напорыстыя плыні.

Мікалай Міхайлавіч любіў слухаць гэтую арганную музыку вады. Дзеля гэтага ён прыпыніўся на некаторы час, як бы зліўся са стыхіяй бяскрайняга акіяна, яго гукамі, маляўнічым, звлістым берагам, прыгажосцю ўсходняга пейза

зажу. Пасля развярнуўся і пайшоў назад. Так ён некалькі разоў прагульваўся туды-сюды. І раптам у ягонай галаве ўзнікла дзіўная думка: а што, каб тут, на дне акіяна, пабудоваць падводны шкляны горад — было б здорава. «Да гэтага яшчэ ніхто не дадумаўся, — працягваў разважаць Казак. — Ва ўсякай ноўнасці ёсць першапраходцы. Чаму і мне не быць пачынальнікам будаўніцтва падводных гарадоў?»

З кожным крокам фантазія Мікалая Міхайлавіча ўсё больш узвялічвалася — і ён ужо, нібы наяве, бачыў гэты прыгожы горад з яго празрыстымі дамамі і нешырокімі вуліцамі.

«Матэрыяльныя сродкі на новабудоўлю можна знайсці і на нашым заводзе, — прыкідваў Казак. — Вось толькі як начальства паставіцца да мае няпростай задумкі? І дзе раздабыць патрэбныя грошы?»

На прадпрыемстве ўсе ведалі, што вытворчасцю, ды, па сутнасці, і калектывам кіруе галоўны інжынер, а дырэктар Міхалап проста лічыцца фармальным кіраўніком, аднак без яго дазволу таксама лішняга кроку не зробіш.

Сярэдняга росту, сімпатычны шатэн, з цёмна-сінімі, разумнымі вачыма ўсё хадзіў па беразе і не стрымліваў свайго ўздыбленага ўяўлення пра новы горад. «А, — вырашыў нарэшце Мікалай Міхайлавіч, — пазваню галоўнаму архітэктару горада Матэйку. Як-ніяк, ён усё ж зямляк, лідчанін, беларус. Можа, ён што добрае параіць».

Казак па мабільніку набраў нумар хатняга тэлефона Матэйкі:

— Валянцін Леанідавіч, прывітанне. Такая праблема: натрапіў на адну сур'ёзную задумку і хачу падзяліцца ёю з табой. Калі ёсць час, прыходзь на бераг акіяна, насупраць нашага шклозавода. Пагамонім.

— Часу малавата, — адказаў Матэйка. — Наваліліся розныя хатнія, побытавыя клопаты, але паўгадзінкі магу выкраіць.

— Прыходзь.

Мікалай Міхайлавіч ужо не пайшоў назад, да той стромкай скалы, а стаяў на месцы, бліжэй да вуліцы Берынга, адкуль павінен быў паявіцца Матэйка. Акіян усё яшчэ бударажыў слых і дражніўся з фантазіяй Казака, які прыгадаў словы з кнігі «Сто вялікіх мараплаўцаў»: «Іспанцы трапілі ў акіян у час штыляў, і таму Магелан назваў яго Ціхім». Не такі ён ужо і ціхі...

Неўзабаве на бераг прыйшоў Матэйка.

— Што ў цябе тут за праблемы?

— Разумееш, хачу пабудоваць горад пад вадой.

— Ого! Смелы парыв! І як ты думаеш ўсё гэта ажыццявіць?

— Дамы будуць трохпавярховыя. Сцены з тоўстых шкляных пліт, а падлога і столь з пластмасавых, якія на нашым заводзе таксама выпускаюцца. Дах, вядома ж, не патрэбны. Вады не будзе прапускаць і столь.

— І што, мантажныя работы будуць праводзіцца ў вадзе?

— Чаму ў вадзе? На якім-небудзь судне. Напрыклад, на палубе судна зманціруецца двухпакаёвая кватэра тыпу «хрушчоўкі» і кранам апусціцца ў ваду, на дно акіяна. Яна будзе выглядаць прыблізна як акварыум. Толькі акварыум не выпускае вады з сябе, а кватэра не будзе ўпускаць ваду ў сябе. Галоўнае, каб была надзейная ізаляцыя на стыках пліт. На першы паверх дома паставіцца другі, на другі — трэці, і такім чынам адна трохпавярхоўка гатовая. За ёю пойдзе ўпрытык наступныя — і горад уздоўж берага пачне пашырацца. Вядома

ж, тут спатрэбяцца і вадалазы: яны правераць, дзе роўнае дно, ці няма перакосаў ва ўсталяванні дамоў, будуць выяўляць іншыя хібы пры пабудове горада.

— Вуліцы будуць?

— А як жа. Вось уяві сабе: адзін шэраг дамоў пабудавалі, тады пракладваюць вуліцу. Такой жа даўжыні, як і кватэры, шклянныя скрынкі апускаюць на дно. У кожнай з іх ёсць шырокія дзверы з адной у другую, якія, пакуль не пачнецца рух, будуць шчыльна зачынены, каб не трапляла вада. Скрынкі таксама ўсталююць упрытык, на вуглы зноў жа накладуць надзейную ізаляцыю. Доўгі шэраг такіх скрынак і будзе служыць вуліцай. А па другі бок яе збудуюць новыя дамы — і такім чынам горад можа разрастацца ў розныя бакі.

— Не ўсё зразумела для мяне, — не супакойваўся Матэйка. — Ну, дапусцім, што людзям з ніжніх кватэр, у якіх таксама ёсць дзверы і якія супадаюць з вулічнымі дзвярыма, і абое будуць адчыняцца ўнутр, зручна можна трапляць на вуліцу. А што рабіць жыхарам другога і трэцяга паверхаў — дабірацца да берага ўплаў?

— Слушная заўвага, — пагадзіўся Мікалай Міхайлавіч. — Давай тады паміж вулічнымі скрынямі і кватэрамі ўсталюем пластмасавыя стаякі тыпу ліфтаў, у якіх з першага па трэці паверх пракладзем прыступкі — вось па іх і змогуць хадзіць жыхары дамоў угору і ўніз. А дзверы ніжніх кватэр і стаякоў патрэбна, каб супадалі гэтаксама, як вулічныя дзверы з дзвярыма, што ўнізе стаяка.

— Во цяпер знойдзена выйсце. Зноў жа, як ты мяркуеш злучыць вуліцу з берагам?

— Гэта зрабіць прасцей за простае. Пракладзем шырокую, чатырохгранную пластмасавую ці шклянную трубу, у ёй усталюем прыступкі — і рухайся, чалавек. Як у метро. Эскалатар, мабыць, не спатрэбіцца?

— Я думаю, што не. Не такі ўжо і вялікі будзе твой горад, каб у яго штодня праходзіла мноства людзей.

Матэйка паглядзеў у акіянскую далячыню, на некаторы час задумаўся, пасля спытаў:

— Чым жа жыхары тваіх шклянных дамоў будуць дыхаць?

— Правядзем у кожную кватэру трубы, па якіх будзем запампоўваць свежае паветра. Таксама абсталюем выцяжку. Я думаю, што гэта зрабіць нескладана. Мяркую нават падключыцца да гарадской газавай сістэмы, і па тонкіх трубах будзе паступаць газ, будзе падавацца па правадах электрычнае святло. Усё ж кватэры планую абсталяваць прыдатнымі для жылья, абставіць новай сучаснай мэбляю. Купаць яе, безумоўна, самі навасёлы. Камунікацыі працягнем праз уваход на вуліцу, далей яны пойдучь па самой вуліцы, пасля зробім разгалінаванні па стаяках і кватэрах.

— Мне здаецца, што сцены дамоў, якія сутыкаюцца са стаякамі і вуліцай, патрэбна зрабіць не са шклянных, а з пластмасавых пліт: прасцей будзе свідраваць дзіркі ў іх, — выказаў яшчэ адну заўвагу Матэйка.

— Гэта я абмяркую са спецыялістамі. Зрэшты, як і ўсё астатняе.

— Правільна. Толькі з імі і неабходна ўзгадняць усё. Твая ідэя, а выканаўцы ж яны. Пастарайся выкарыстаць людзей розных спецыяльнасцей, прычым высокакваліфікаваных — тут рэч сур'ёзная. Любая прамашка можа абярнуцца трагедыяй.

— Я гэта і сам разумею, — пагадзіўся Казак.

— Звяжыся з праектнай групай. Без праекта табе ніхто не дазволіць распачынаць будаўніцтва падводнага горада.

— Як хутка яны змогуць выканаць маю заяўку?

— Гэта залежыць ад аб'ёму іншых работ. Я папрашу, каб не марудзілі.

Сябры павольна прайшліся ўздоўж берага. На тварах іх быў адбітак нейкай глыбокай задуменнасці, а вочы гарэлі прагай спасціжэння нязведанага, таямнічага.

Акіян усё яшчэ ракатаў сваімі напорыстымі хвалямі і выклікаў у душах суразмоўцаў прыліў свежай і здаровай энергіі. Амаль адначасна яны ўбачылі ўдалечыні срэбны фантан, якім кіт аздабляў водную прастору.

— Вось грукнецца гэтая рыбіна-гігант у твой шкляны будынак, — пажартаваў Матэйка, — і разваліцца ён, як картачны домік.

— Не ўрэжацца. Не такі кіт дурны, каб стукаць носам у перашкоду на сваім шляху. На худы канец горад можна абнесці і высокай металічнай сеткай.

Сябры спакойна, павольна прайшліся ўздоўж берага.

— Ці ўсё мы абмеркавалі? — запытаў Казак.

— Мяне яшчэ хвалюе такая акалічнасць, — адказаў Матэйка. — Дапусцім, сцены дамоў, якія сутыкаюцца, шкляныя і праз іх усё будзе бачна, што робіцца ў суседняй кватэры. Гэта не зусім добра... Якое тут можны знайсці выйсце?

— Я думаю, адпаведныя сцены трэба зрабіць з каляровага шкла. Яно не прасвечваецца. Альбо павесіць суцэльныя занавескі — шторы.

— Але ж і словы размовы, магчыма, нават даволі сакрэтнай ці інтымнай, таксама змогуць пранікаць да суседзяў?

— Няхай не пляткараць абы пра што, няхай залішне не распускаяць языкі. Зрэшты, сродак для непранікнення зместу гутарак кожная сям'я можа вынайсці сама.

Матэйка не зусім пагадзіўся з такімі довадамі Казака, але нічога не сказаў, змоўчаў, толькі ціха сам сабе ўсміхнуўся.

У няспыннай размове сябры дабраліся да вуліцы Берынга, прайшліся па ёй да скрыжавання з вуліцай Крузенштэрна, і тут Матэйка сказаў:

— Увогуле я ўхваляю тваю ідэю пра будаўніцтва падводнага горада. Няхай не ўсё адразу будзе атрымлівацца добра і гладка. Галоўнае — пакласці пачатак, а там усё пачне ўдасканальвацца, дапаўняцца новымі варыянтамі, матэрыяламі, дэталямі. Нялёгкаю ношу бярэш на свае плечы, братка, але не адступай, не пасуй перад цяжкасцямі.

2

Чарговы тыдзень дырэктар шклозавода «Камчацкі» Ігар Міхалап пачаў з планёркі. Ён папракнуў некаторыя аддзелы за пасіўную работу, за страту ініцыятывы, за празмернае чаяпіцце ў рабочы час. Асабліва дасталося аддзелу збыту, з-за якога на складах залежваецца прадукцыя. Закрануў таксама тэму парушэння вытворчай дысцыпліны сярод рабочых.

Калі ўсе разышліся, ён сказаў сакратарцы заварыць яму моцнай кавы і зачыніўся ў сваім кабінёце. Спакваля стаў праглядаць і перакладаць з боку на бок розныя службовыя паперкі.

Казак пасля планёркі хацеў пагутарыць з дырэктарам наконт будаўніцтва падводнага горада, але, улічыўшы, што Міхалап з раніцы не ў гуморы, пераду-

маў і прайшоўся па цэхах. Ён праверыў, ці паўсюль спраўна працуе вытворчае абсталяванне, ці не патыхае ад некаторых рабочых перагарам.

У цэху шліфавання шклянога посуду Казака спаткала ўпакоўшчыца Валя Ціхамірава, муж у якой алкаголік і нідзе не працуе, і паўшэптам загаварыла:

— Мікалай Міхайлавіч, шліфавальшчык Федзька Піскуноў у бутэльцы з-пад малака прыносіць на працу забеленую малаком гарэлку. Я баюся, каб ён не пакалечыў сабе рукі.

— Праверым, — адказаў Казак.

Па дарозе ён зайшоў у кабінет начальніка цэха і папярэдзіў:

— Слухай, у час абеду зайдзі ў бытоўку і панюхай, чым пахне «малако» Федзькі Піскунова. І ці не частуе ён ім іншых рабочых? Зразумеў?

— Усё праверу, Мікалай Міхайлавіч. Сёння ж.

Заглянуў Казак і ў аддзел збыту і спытаў:

— У колькі адрасоў вы накіроўваеце нашу прадукцыю?

— У сорок, — адказала русаявая дзяўчына з прыклеенымі вейкамі.

— Разашліце рэкламныя брашуркі яшчэ па сарака адрасах. Пашліце ў Кітай, Індыю, В'етнам, Паўночную і Паўднёвую Карэі, Японію, у краіны Цэнтральнай Азіі, па расійскіх гарадах. Няхай ведаюць, якую прадукцыю выпускае наш завод, — больш з'явіцца заказчыкаў, пакупнікоў.

Дзяўчаты паабяцалі неадкладна зрабіць гэта, а Казак, не марудзячы, рушыў у кабінет Міхалапа. «Напэўна, ужо адпіўся каваю, — падумаў ён. — Трэба ўсё-такі пра падводны горад пагаварыць зараз жа».

Міхалап сапраўды нічога не рабіў: склаўшы рукі ў кулак, ён вяла пазіраў у акно, нібы сачыў за гульнію шэрых, вяртлявых вераб'ёў на маладой ліпе.

— Сядай, — прапанаваў дырэктар.

Казак сеў на крэсла, прыстаўленае да прадаўгаватага століка, і адразу пачаў:

— Ігар Сяргеевіч, прыйшла такая ідэя ў галаву: пабудаваць у акіяне пад вадой шклянны горад.

— Перастань мучыцца дурасцю, — адрэзаў Міхалап. — Мала табе сваёй работы? Маеш карыта пад носам і еш з яго.

— Калі б усе елі з аднаго карыта, то не было б у нас ні Калумбаў, ні Паўзуновых, ні Цыялкоўскіх. Да гэтай пары цягалі б тачкі па гразі. Трэба ж нейкія закіды рабіць і ў бок ад звыклага. Пагоня за навізнаю — вось на што павінен наладкоўваць сябе чалавек з маладых гадоў.

«Гэты ад свайго не адступіцца, — узважыў Міхалап. — Настырны хлапіна. І як мне астудзіць яго спрыт?»

— І што, ты думаеш наша, заводское шкло браць? — са злосцю прамовіў Міхалап.

— Анягож. Не ездзіць жа мне па яго за сотні кіламетраў.

— Не дам. Не атрымаецца. Дарэмныя твае намаганні.

— Ну, гэта яшчэ паглядзім.

Казак падняўся і цвёрдым крокам пайшоў з кабінета дырэктара.

3

Ноччу Мікалаю Міхайлавічу не спалася. Ён думаў пра адмоўны адказ Міхалапа: «Зануда! І патрэбна было так рэзка адрэзаць. Я ж не бясплатна буду

браць заводскія шклянныя пліты, нехта іх павінен аплаціць. Хто — гэта ўжо іншы клопат. Тут, відаць, патрэбны калектыўны ўнёсак: можа, часткова прафінансуюе мэрыя, магчыма, дапаможа міністэрства прамысловасці. А лепш за ўсё было б, каб усе прадпрыемствы Светламорска склаліся па долях: з кожнага па нітцы — і беднаму кашуля. Не для сябе ж я вырашыў пабудаваць горад пад вадой, а для маладых сем'яў, у якіх няма жылля, бо Светламорску, па сутнасці, ужо няма куды расці.

Ну, гэты Міхалап... Не распытай, не разабраўся, а адразу: «Не дам!» Дзіўна... Ва ўсім абапіраецца на мяне. Сам з кабінета не вылазіць, а тут... Ён проста не ацаніў майго парывання, не зразумеў. А можа, проста баіцца ўсялякай навізны. Яна, мабыць, палохае яго, як воўк зайца. Закончаны кансерватар — нічога не скажаш... А я спадзяваўся на падтрымку... Ну нічога... Абламаем яго тупыя рогі».

Раніцай Казак пайшоў у паліклініку правакцынавацца ад пандэміі, але чарга аказалася завялікай — і ён патэлефанаваў Міхалапу:

— Ігар Сяргеевіч, я ў паліклініцы, хачу прыняць вакцыну ад кавіду, а тут чарга. Трошкі затрымаюся.

— Прымай. Да абеду пастарайся прыйсці. Ёсць размова.

«Ага, — прыкінуў Казак, — ёсць шанец выкраіць час і заглянуць да дырэктара суднарамонтнага завода».

Чарга хоць і была вялікай, але рухалася даволі хутка, і Мікалай Міхайлавіч неўзабаве пераступіў парог кабінета для прышчэпак. Пасля размовы з урачом, замеры ціску, запісаў у журнале Казак трапіў да маладзенькай, прыгожанькай медсястры.

— Вам расійскую ці кітайскую? — з прыемнай усмешкай спытала яна.

— Давайце расійскую.

Укол быў зусім небалучы, і Казак не адчуў ніякіх змяненняў у самаадчуванні. І ўсё ж дзяўчына папярэдзіла:

— Пасядзіце паўгадзіны ў паліклініцы. Не выходзьце адразу на вуліцу.

Аднак усе крэслы ў калідоры былі занятыя — і ён спакойна апусціўся па прыступках на першы паверх. Тут таксама месца для сядзення не знайшлося, таму Казак махнуў рукою і выйшаў на вуліцу.

Да суднарамонтнага завода было не так і далёка. «А, прагуляюся пешшу, — вырашыў ён. — Хада хутчэй разгоніць вакцыну па ўсім арганізме».

У дарозе Казак адчуў як бы нейкую слабасць, лёгкае галавакружэнне, але гэта не мяняла яго планаў. У галаве раіліся думкі, што сказаць дырэктару суднарамонтага завода, ці знойдзецца ў таго час для гутаркі. «Знаёмы то знаёмы, — разважаў Казак, — аднак тут рэч сур'ёзная, і невядома, як ён паставіцца да мае просьбы».

4

На прахадной Мікалаю Міхайлавічу прапанавалі памыць антыкавідным растварам рукі, выпісаць у аддзеле кадраў часовы пропуск. І тое, і другое ён зрабіў.

Не стукаючы ў дзверы прыёмнай, ён рашуча пераступіў парог і звярнуўся да сакратаркі:

— Мне трэба трапіць да дырэктара.

ПАЭЗІЯ

Навум Гальпяровіч НІБЫТА МАЛАДОСЦЬ ПАЦАЛАВАЛА...

Вершы

Гальпяровіч Навум Якаўлевіч нарадзіўся 14 студзеня 1948 года ў Полацку. Пасля заканчэння сярэдняй школы працаваў грузчыкам на заводзе шкловалакна, карэктарам, літсупрацоўнікам полацкай газеты «Сцяг камунізму», рэдактарам радыёвяшчання наваполацкага вытворчага аб'яднання «Палімір». Скончыў Віцебскі педагагічны інстытут імя С. М. Кірава (1979). Працаваў уласным карэспандэнтам Беларускага радыё ў Віцебскай вобласці, намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Вожык», намеснікам старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў, галоўным рэдактарам каардынацыйнай дырэкцыі Беларускага радыё, галоўным рэдактарам замежнага вяшчання Беларускага радыё, зараз — намеснік дырэктара канала «Культура» Беларускага радыё.

Аўтар паэтычных кніг «Брама» (1990), «Востраў душы» (1995), «Струна» (1997), «Шляхі і вяртанні» (2000), «Свято ў акне» (2002), «Голас і рэха» (2004), «Гэта ўсё для цябе» (2006), «Насцеж» (2008), «На трапяткім агні» (2012), «Сюжэт для вечнасці» (2013), «Час лістападу» (2018) і інш. Заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь (2021).

Я зразумець хацеў заўсёды
Размовы птушак і раслін,
Вячыстых дрэваў ціхі адум
І сум задумлівых далін,
Пра што шапталі мне ля рэчкі
У знойнай ліпеньскай цішы
Аблокаў белыя авечкі
І хмараў сініх спарышы.
І адкрываўся свет нанова
У гомане лістоў і траў,
І паўставала раптам слова,
Якое я ў душы шукаў.

Генадзь Аўласенка ТАПАНІМІЧНЫЯ ЛЕГЕНДЫ МІНШЧЫНЫ

Аўласенка Генадзь Пятровіч нарадзіўся 16 жніўня 1955 года ў вёсцы Ліпавец Ушацкага раёна. У 1972 годзе скончыў Ушацкую сярэднюю школу. З 1974 па 1976 год служыў у Савецкай арміі. Затым скончыў біялагічны факультэт БДУ. Некаторы час жыў і працаваў у Якуціі і Забайкаллі. Больш за дваццаць гадоў працаваў настаўнікам Вайнілаўскай базавай школы Чэрвеньскага раёна, дзе выкладаў біялогію і хімію. Затым нейкі час быў рэдактарам аддзела падлеткавай творчасці часопіса «Маладосць» і галоўным рэдактарам часопіса «Бярозка». Аўтар многіх кніг прозы.

АБ ПАХОДЖАННІ НАЗВЫ ВЁСКІ УПІРЭВІЧЫ

Маецца ў Барысаўскім раёне вёска Упірэвічы, якая ўваходзіць у склад Перасадскага сельсавета.

Маленькая вёска, амаль зусім у ёй жыхароў не засталася, але ж, пэўна, у ранейшыя часы вёска Упірэвічы куды больш шматлюднай была, хоць я, на жаль, нічога аб гэтым не ведаю.

Проста назва вёскі мяне зацікавіла — Упірэвічы.

«А было б няблага аб паходжанні назвы гэтай тапанімічную легенду стварыць!» — адразу ж прамількнула ў галаве.

А яшчэ падумалася, што вёска Упірэвічы магла калісьці іншую назву мець — Вупірэвічы. І адразу ж успомнілася аб «вупырах», міфічных і нават дэманалагічных істотах славянскай (і не толькі славянскай) міфалогіі. Так нашы продкі называлі мерцвякоў, якія па начах маглі выходзіць са сваіх магіл і смактаць кроў у жывых людзей.

«Што ж, тапанімічная легенда з вупырамі, хутчэй за ўсё, не атрымаецца, — зноўку падумалася мне. — Але чаму ж тады не стварыць тапанімічную казку на гэтую тэму?»

І я пачаў ствараць менавіта такую казку аб паходжанні назвы сучаснай вёскі Упірэвічы, якая, па маёй задумцы, Вупірэвічамі калісьці павінна была называцца.

Але спачатку больш падрабязна аб саміх вупырах, дакладней, аб тым, як уяўлялі сабе гэтых жудасных істот нашы далёкія продкі.

Лічылася, што вупырамі становіліся людзі, смерць якіх была «няправільнай». Гэта маглі быць самазабойцы, вялікія грэшнікі (забойцы, ведзьмы, чараўнікі). Вупыром, па ўяўленні нашых продкаў, мог стаць і звычайны чалавек, якога пахавалі з парушэннем рытуалу (неадпетым, неадплаканым, памерлым без споведзі). Лічылася, што сама зямля не прымае такіх нябожчыкаў і яны, у адрозненне ад нябожчыкаў «правільных», не змаглі знайсці сваё супакаенне на тым свеце, а таму проста засталіся на мяжы таго і гэтага свету.

Удзень вупыр знаходзіцца ў сваёй магіле, а па начах выходзіць адтуль і высмоктвае кроў у сваіх ахвяр, прычым знешні выгляд вупыра захоўвае асноўныя рысы таго чалавека, якім ён быў пры жыцці. Вось толькі вусны ягоныя робяцца пухлымі ад пастаяннага смактання, язык у вупыра доўгі і тонкі, нібыта змяняе джала, а твар чырвоны ад выпітай крыві сваіх ахвяр.

Такія вось кароткія звесткі аб вупырах, а зараз пераходжу да сваёй тапанімічнай казкі на гэтую тэму...

Даўно гэта было, яшчэ ў часы прыгоннага права, калі многія нашы вёскі панам належалі. Вось і вёска, якую потым Упірэвічамі празвалі, таксама была ўласнасцю аднаго не надта багатага пана, які быў не лепшым, але і не горшым сярод іншых паноў.

Падаткі (і натуральныя, і грашовы чынш) не асабліва цяжкімі для вяскоўцаў былі, паншчына — усяго два дні на тыдзень, так што сяляне нічога кепскага аб сваім пане сказаць не маглі. І калі памёр ён нечакана, многія нават аб тым шкадавалі. Ведалі, што маецца ў пана адзіны сын, які, праўда, рэдка бацькоўскі маёнтак наведваў, а больш па замежных сталіцах бадзяўся...

А што, калі асядзе зараз панскі сын у маёнтку і пачне новымі падаткамі людзей душыць? А потым, глядзіш, і паншчыну павялічыць пажадае?..

Але дарэмна хваляваліся вяскоўцы. Сын толькі на пахаванне бацькі прыехаў і амаль адразу ж зноўку кудысьці за мяжу змыўся. Пры гэтым усіх панскіх служак на ранейшых пасадах пакінуў: і войта, і эканому, і ключніцу. Значыцца, усё па-ранейшаму пайсці павінна было, без асаблівых зменаў.

Здзіўляла толькі сялян тое, што занадта хуткім пахаванне пана было, а з вёскі нікога на гэтае пахаванне на запрасілі, нават вясковага старасту. Пахавалі пана, вядома ж, не на могілках вясковых, а ў фамільным склепе, пры гэтым ксяндза (бо пан, вядома ж, каталіком быў) ніхто з вяскоўцаў на пахаванні не заўважыў, хоць ён, магчыма, і быў там...

Пахавалі пана — і ўсё ў сялян пайшло па-ранейшаму, так што праз нейкі час амаль і забыліся людзі аб смерці свайго гаспадара. Ці ёсць ён, ці няма — якая сялянам розніца?..

А потым у суседняй вёсцы (якая гэтаму пану не належала) пачалі маладыя дзяўчаты прападаць. Спачатку адна дзяўчына знікла без усялякіх слядоў, потым яшчэ адна... А за ёй — і трэцяя...

Дзіўныя гэта былі знікненні, бо звычайна знікнуць могуць тыя, хто кудысьці пайшоў (асабліва пад вечар) і па нейкай прычыне назад не вярнуўся. А тут зусім іншая сітуацыя: клалася дзяўчына спаць у сваёй роднай хаце, бацька і маці побач, дзверы замкнёныя...

А раніцай прачынаюцца бацькі — няма дачкі ў хаце! І куды падзелася? Невядома! І дзверы хоць і зачыненыя, але незамакнёныя, а значыцца, сама дзяўчына выйшла ноччу чамусьці...

Вось толькі назад не вярнулася...

Жах ахапіў людзей, асабліва тых, у каго маладзенькія дочки падраслі. І што рабіць — не ведалі, акрамя таго, каб не спаць ноччу, па чарзе дачку пільнуючы.

І вось у адной хаце, калі чарга пільнаваць бацьку выпала, задрамаў ён незнарок. І добра яшчэ, што дзверы гучна рыпелі, ён іх так і не змазаў, забыўся. Пачуў бацька праз сон, як рыпнулі дзверы, кінуўся да ложка дачкі, а там няма яе!

Выбег ён з хаты і ўбачыў, як ідзе кудысьці дачка ў злавесным месяцовым асвятленні. Ды так шпарка, што, калі кінуўся бацька наўздагон, не адразу яе дагнаць змог. Але ж дагнаў, схпіў за руку.

Ускрыкнула спалохана дзяўчына, вакол сябе няўцямна агледзелася.

— Дзе гэта я?! — закрычала яна. — Што са мной здарылася такое?!

Насілу яе супакоіў бацька, дамоў павёў. А тут і маці з хаты выбегла, убачыла дачку, заплакала ад радасці. Завялі яны дзяўчыну ў хату, і расказала дачка, што прысніўся ёй дзіўны сон. Нібыта бачыць яна перад сабой велічны палац, увесь у срэбры, золаце і каменні каштоўным. І быццам бы стаіць каля палаца гэтага прыгожы юнак, і кліча яе да сябе, і шэпча ёй словы аб бязмерным сваім каханні.

А трэба сказаць, што дзяўчына не вельмі прыгожай была, і гэта яшчэ мякка сказана. Абыходзілі жаніхі яе хату, таму, магчыма, і прысніўся нябозе гэтай такі незвычайны сон.

Калі б не зніклі раней тры вясковыя дзяўчыны, то, магчыма, бацькі б так і вырашылі. Але цяпер зусім іншая сітуацыя была...

Распавёў раніцай бацька суседзям, што з дачкой ягонай ноччу адбылося. Дакладней, што з ёй магло адбыцца, калі б не зарыпелі дзверы ў хаце, калі б не дагнаў ён дачку сваю адзіную...

Задумаліся людзі над тым, што пачулі, розныя меркаванні пачалі выказваць.

— Хтосьці іх прываблівае па начах, — выказаў здагадку адзін стары. — Толькі вось хто гэта можа быць?

Потым ён павярнуўся да бацькі той дзяўчыны і спытаўся:

— Скажы, а ў якім напрамку ішла дачка твая?

Паказаў бацька рукой напрамак, і зноўку людзі загаманілі. Кожны сваё меркаванне выказаў, але потым змоўклі ўсе, на старога таго разам паглядзелі.

— Там маёнтак пана, што памёр нядаўна, — задуменна прагаварыў стары. — І, здаецца мне, здагадваюся я, хто прымусіў дачку тваю з хаты выбегчы ноччу! І куды тыя тры дзяўчыны падзеліся, якіх так і не знайшлі да гэтага часу!..

Падступіліся да яго людзі з пытаннямі, але нічога не адказаў ім стары. Загадаў толькі самым дужым хлопцам ссекчы некалькі асінак і вырабіць з іх заостраныя з аднаго боку калы. А потым пайшоў разам з гэтымі хлопцамі да панскага маёнтка.

Але спачатку зайшлі яны ў вёску, што належала пану-нябожчыку. Пагутарылі з вяскоўцамі пра тое-сёе, потым на нябожчыка гутарка іх перакінулася. Дакладней, пра тое, які ён быў да сваіх сялян спагадлівы.

— Вось і цяпер, — кажа адзін з мясцовых сялян, — у вашай вёсцы, мы чулі, людзі прападаць пачалі, а ў нас нічога такога не назіраецца. Значыцца, пан наш і пасля смерці нас ад бяды ахоўваць працягвае...

— А скажыце, — спытаўся вяскоўцаў стары, які з хлопцамі сюды прыйшоў, — ці не здаралася ў вас тут штосьці не зусім звычайнае пасля таго, як памёр пан ваш?

Задумаліся вяскоўцы, а потым адзін з іх і кажа:

— Некалькі дзён таму позна вечарам я з рыбалкі вяртаўся. І ўбачыў раптам, як нейкая дзяўчына шпарка ў бок sklepa, дзе пан пахаваны, праз поле напасткі шыбавала. І, здаецца, чакаў яе хтосьці каля sklepa. Вось і падумала-

ся мне, што гэта каханкі нейкія спатканне сабе там прызначылі. Дзіўна толькі, што месца такое для спаткання выбралі...

І тут другі мясцовы жыхар пабялеў ажно.

— Не хацеў нават казаць, — пачаў ён усхвалявана, — думаў, што здалося мне! Але гэтай ноччу я таксама з рыбалкі вяртаўся, і непадалёку ад склепа таго прайсці мне давялося. І нібыта стаяў там наш пан-нябожчык альбо хтосьці вельмі да яго падобны. Стаяў, глядзеў кудысьці ўдалячынь, а пасля нагой тупнуў, нібыта з прыкрасці, павярнуўся і знік у цемры.

Змоўк гэты чалавек, а стары з вёскі суседняй уздыхнуў і кажа:

— Цяпер усё зразумела! Ваш пан пасля смерці ў вупыра ператварыўся, вось ён і прываблівае па начах дзяўчат з нашай вёскі, а потым кроў з іх высмоктвае!

Не паверылі вяскоўцы старому, зашумелі абурана:

— Наш пан добрым і спагадлівым да людзей пры жыцці быў! Не мог ён пасля смерці вупыром стаць!

А стары ім у адказ:

— Вось таму з вашай вёскі дзяўчаты і не прападаюць, што ён да вас спагадлівы!

Потым памаўчаў крыху і дадаў:

— Пакуль што спагадлівы. А як яно далей будзе, аб тым не ведаю...

Пераглянуліся вяскоўцы разгублена, потым на старога зноўку паглядзелі.

— А чаму наш пан мог вупыром стаць? — пытаюцца.

Паціснуў стары плячыма.

— Гэтага я таксама не ведаю. Можна, пры жыцці вядзьмарствам альбо чараўніцтвам займаўся, а можна, пахавалі яго без споведзі і адпявання! Адно ведаю: не супакоіцца вупыр і далей будзе кроў у людзей смактаць! А калі не зможа ахвар да сябе прывабліваць, то сам па начах іх шукаць пойдзе. І ваша вёска куды бліжэй да склепа панскага знаходзіцца, чым наша...

Пасля гэтага не сталі вяскоўцы пярэчыць таму, каб разам у склеп панскі наведання і там, на месцы, вырашыць, ці стаў нябожчык вупыром, ці дарэмна на яго гэтакі паклёп узвялі.

Падабралі хлопцы з вёскі суседняй сваё колле асінавае (яны яго перад тым, як у вёску зайсці, у кустах прыхавалі) і пайшлі ўсе разам да панскага склепа. Хацелі служкі з маёнтка ім у тым перашкодзіць, але калі ім растлумачылі вяскоўцы, у чым прычына, то не толькі прапусцілі тыя сялян да склепа, але і самі туды пайшлі з ключамі, каб дзверы адмакнуць.

А перад самым склепам боязна людзям стала, таму ўсяго некалькі чалавек адважыліся ў склеп увайсці: стары той, хлопцы з каламі асінавымі і служкі панскія з маёнтка, якія з сабой сякеру і рыдлёўкі прыхапілі (такую парадку ім стары даў).

Спусціліся людзі ў склеп, падышлі да труны пана, накрыўку адкінулі. І бачаць: як жывы ляжыць пан у труне, хоць з часу пахавання больш за два месяцы прайшло. Твар у яго чырвоны, вусны пухлыя, а за труной, у кутку, тры дзяўчыны мёртвыя ляжаць...

Узмахнулі хлопцы каламі заостранымі — і тут расплюшчыў вочы нябожчык, завыву адчайна і ледзьве не выскачыў з труны сваёй. Але не паспеў, бо ажно некалькі калоў у грудзі ягоныя ўпіліся — і пырнула чырвоная кроў, якой вупыр гэты знутры перапоўнены быў...

Потым выкапалі людзі каля склепа яміну і кінулі туды цела вупыра. А перад гэтым адсеклі яму галаву і між ног яе паклалі, а для большай надзейнасці некалькімі каламі асінавымі прыбілі цела вупыра да зямлі. І толькі пасля гэтага

закідалі яміну зямлёй, затым пустую труну панскую зноўку закрылі, нібыта ляжыць у труне нябожчык па-ранейшаму.

Целы ж няшчасных дзяўчат аднеслі на вясковыя могілкі і там пахавалі, бо бачна было, што не зрабіў іх пан выпырамі, а проста ўсю кроў у кожнай да кроплі высмактаў.

І дамовіліся ўсе маўчаць аб тым, што адбылося, але хіба ж людзям раты зашыеш. Спачатку жартам, а потым і ўсур'ёз пачала моладзь суседскай вёскі пана-нябожчыка Вупіром Вупірэвічам называць, затым і моладзь панскай вёскі гэтую мянушку падхапіла, праўда, скараціўшы яе да проста Вупірэвіча. Такім чынам непрыкметна назва гэтая і на вёску перакінулася, хоць панскі сын прадаў яе ў хуткасці нейкаму іншаму пану.

А той, не разабраўшыся, і сапраўды даў вёсцы назву — Вупірэвічы, і вяскоўцы назву гэтую прынялі, бо ім усё роўна было, як пан вёску сваю называць будзе.

А яшчэ пазней страціла назва вёскі першую літару, Упірэвічамі зрабілася. Праўда, шмат часу ўжо прайшло з тых жудасных падзей, і амаль забыліся людзі, адкуль наогул назва такая ў вёсцы з'явілася.

На гэтым я заканчваю сваю казку і спадзяюся, што не пакрыўдзяцца на мяне нешматлікія жыхары сучаснай вёскі Упірэвічы. Бо ніводнага слова праўды няма ў гэтай казцы — суцэльная мая выдумка, хоць і называецца казка тапанімічнай.

ЯК ВАДЗЯНІК РАКІ ЖАРТАЙКІ З ЛЮДЗЕЙ ЖАРТАВАЦЬ СПРАБАВАЎ

Маюцца ў Барысаўскім раёне зусім непадалёку ад тэрыторыі Бярэзінскага біясфернага запаведніка два суседнія населеныя пункты з вельмі падобнымі назвамі: Жортай і Жартайка. А побач з імі (у першую чаргу з Жартайкай) працякае рэчка Жартайка, так што аніякіх сумненняў не выклікае той факт, што менавіта ад назвы ракі абодва населеныя пункты свае ўласныя назвы займелі.

А што ж тады азначае назва ракі?

Паводле звестак В. А. Жучкевіча, назва гэтая балцкага паходжання і ў перакладзе азначае — «блішчэць» альбо «зіхацець». Што ж, даволі праўдападобная версія, але мне чамусьці прыйшло на думку беларускае слова «жартаваць». Таму і вырашыў я менавіта на гэтым слове сваю тапанімічную казку прыдумаць. Вось толькі не сама ж рэчка ў казцы жартамі займацца будзе! Няхай лепш жартуе хтосьці з тых, хто рэчку гэтую насяляе...

Звычайнымі рачнымі насельнікамі з'яўляюцца рыбы. Яшчэ там ракі могуць вадзіцца, малюскі розныя...

І вадзянік! Бо якая ж гэта казка пра раку ды без вадзяніка, адной з самых вядомых міфічных істот беларускага фальклору. Вось толькі як яго жартаваць прымусяць?

Вадзянік — гэта не лесавік, які і сапраўды, калі ў добрым настроі, любіў з людзьмі ў лесе сваім крышачку пажартаваць.

Па меркаванні нашых продкаў, у параўнанні з лесавіком вадзянік больш злосны і пры ўсякім зручным выпадку імкнецца не жартаваць з чалавекам, а проста загубіць яго. Магчыма, такое ўяўленне аб вадзяніку ўзнікла ў сувязі з тым, што колькасць людзей, якія гінулі на вадаёмах, была непараўнальна большай, чым колькасць загінулых у лесе.

Але ўсё гэта толькі ўступ да казкі быў, а зараз і сама казка пачнецца...

У даўнія часы гэта адбылося, калі рака Жартайка, прыток Бярэзіны, гэтай сваёй назвы яшчэ не мела. Але хоць і невялічкай яна была (усяго дваццаць кіламетраў даўжыні), але меўся ў ёй свой Вадзянік. І быў ён не такім злым, як суседнія вадзянікі, і ўсё зразумець не мог, чаму ж гэта вадзянікоў так людзі баяцца.

А пачалося ўсё з таго, што падслухаў ён размову дзвюх вясковых дзяўчат, якія з ягад у вёску сваю вярталіся ды прыселі на рачным беражку крышачку адпачыць.

— Млосна! — прамовіла адна з дзяўчат і, звяртаючыся да сяброўкі, прапанавала: — Можна, акунемся, паплаваем крыху?

— Ты што? — усклікнула спалохана другая дзяўчына і нават рукамі на першую замахала. — Якраз поўдзень цяпер, а ў гэты час вадзянік асабліва да людзей бязлітасны! Баюся, каб пад ваду нас не зацягнуў!

— А па лесе хадзіць не баялася? — упікнула яе першая дзяўчына. — Не баялася, што там лесавік жыве?

— Дык што з таго, што жыве? — Другая дзяўчына толькі плячамі паціснула. — Лесавік чалавеку шкоды не робіць. Праўда, жартаваць з людзьмі любіць, але ж гэта нястрашна!

Узняліся дзяўчаты, кошыкі падхапілі і далей сабе пашыбавалі. А Вадзянік задумаўся: «А што, калі і мне з людзей жартаваць пачаць? Можна, тады менш баяцца мяне будуць?»

Праўда, не ведаў Вадзянік, што гэта такое — жартаваць. Таму тым жа вечарам сустрэўся з Лесавіком мясцовым (а рэчка ягоная часткова праз лес працякала) ды і пытаецца ў таго:

— Раскажы мне, як ты з людзей у лесе жартуеш?

Задумаўся Лесавік, калматую патыліцу ўсёй пяцярнёй пачухаў.

— Ну, — кажа, — часцей за ўсё я іх проста кругалямі па лесе прымушаю хадзіць.

— Як гэта? — не зразумеў Вадзянік.

— А так! — пачаў тлумачыць далей Лесавік. — Чалавеку здаецца, што ён найпрост ідзе, а сам непрыкметна ў адзін бок зварочвае. Дык вось, ідзе ён так, ідзе... чакае, калі ж лес скончыцца. А ў выніку зноўку на тое ж самае месца прыходзіць. Такія вось жарты ў мяне, а табе навошта гэта ведаць?

Не адказаў яму нічога Вадзянік, проста пад вадой схваўся. А сам вырашыў на наступны ж дзень гэтакі ж самы жарт з людзей учыніць.

А якраз цёплы дзень выдаўся, сонечны, вось і прыйшло некалькі юнакоў вясковых на рэчку. Скокнуў адзін з іх у ваду, паплыў...

«Ну, — думае Вадзянік. — Самы час для жарту майго!»

І вось стаяць сябры хлопца гэтага, глядзяць і зразумець не могуць, чаму гэта ён кругамі плаваць пачаў.

А ён ужо на трэці круг пайшоў... затым на чацвёрты...

— Ты што, Янка? — закрывалі яму сябры. — Хопіць ужо нам сваё майстэрства паказваць! Да берага плыві!

— Я і плыву да берага! — крычыць з вады Янка. — Ды вось толькі чамусьці ніяк даплыць не магу! А ўжо рукі анямелі, не слухаюць мяне зусім!

Не паверылі сябры хлопцу, думалі, што жартуе ён. Але, калі Янка на дзясцаты круг пайшоў і вадой захлынацца пачаў, зразумелі: штосьці тут не так! Скокнулі ў ваду, ледзь паспелі Янку ўратаваць, літаральна з-пад вады яго выцягнулі, бо ён ужо каменем на дно ішоў...

Паклалі сябры Янку на траву, каб ён ачомаўся крышачку. А ў ваду больш ніхто не рызыкнуў лезці. Селі хлопцы паабапал Янкі, глядзяць: як ён там....

— Што гэта са мной было такое? — запытаўся ў сяброў Янка, калі ачуняў крыху.

— Гэта Вадзянік так з цябе жартаваў, — патлумачыў Янку хтосьці з сяброў.
«Ацанілі людзі мой жарт! — падумалася задаволеная Вадзяніку, які з-пад вады ўсё гэта слухаў. — Спадабаўся, пэўна, ён ім!»

Але тут яшчэ адзін хлопец ускочыў ды як шпульне ў ваду камень. Ледзьве Вадзяніку па патыліцы не патрапіў.

— Які ж ён усё ж злосны і нядобры, гэты гаспадар вадзяны! — выгукнуў хлопец і яшчэ адзін камень у ваду шпульнуў. — І жарты ў яго такія, што ад іх памерці няўдоўга!

«Значыцца, не ацанілі! — з сумам падумаў Вадзянік. — Трэба пра які-небудзь іншы жарт у Лесавіка распытаць».

Вечарам ён зноўку з Лесавіком сустрэўся. Пачаў дапытвацца ў яго, якія яшчэ жарты ён з людзей у лесе вытварае.

— Сцежкі ім блытаю, — кажа Лесавік. — Вось, да прыкладу, звыкліся яны па лесе нейкай адной сцежкай хадзіць, а я яе часова ў іншае месца перасуну. А ўсё ж, навошта табе гэта?

Зноўку нічога не адказаў Лесавіку Вадзянік. Схаваўся ён пад вадой і пачаў думаць, што ж такога можна ў рэчцы ў іншае месца перасунуць.

А меўся на той рэчцы брод, гэта значыць, такое месца, дзе вады па калена ўсяго. Да гэтага броду дарога з абодвух бакоў падыходзіла, і менавіта там людзі заўжды праз рэчку перапраўляліся: і пешыя, і конныя, і хто на брычцы альбо на калёсах ехаў.

Вось і вырашыў Вадзянік брод гэты ў іншае месца перасунуць, каб людзі ягоны жарт ўсё ж ацаніць змаглі.

Не ацанілі! Наадварот, праклінаць і яго, і рэчку ягоную пачалі. І ўвесь той час пракліналі, пакуль брод новы шукалі. А калі адшукалі, дык яшчэ больш абразаў і праклёнаў Вадзяніку ад людзей выслухаць прыйшлося, бо ў тым месцы і падыходу да вады не было аніякага: берагі стромкія, ды яшчэ і хмызняком яны зараслі, густым, непразным...

«Вось пажартаваў дык пажартаваў!» — міжволі падумалася Вадзяніку.

Вярнуў ён ноччу брод на ранейшае месца, а сам думаць пачаў, які ж жарт яму прыдумаць, каб людзі яго як след ацанілі. Да Лесавіка ў трэці раз звяртацца не стаў, бо зразумеў нарэшце, што жарты ў лесе і жарты на вадзе — зусім розная рэч.

Да самай раніцы думаў, ды так нічога прыдумаць не змог. А ранкам чуе: аклікае яго хтосьці з берага.

Цікаўнасць разабрала Вадзяніка, высунуўся ён з вады, а на беразе адзін з вяскоўцаў стаіць. Стары, сівы, знямоглы. Ледзьве на нагах трымаецца, ды і тое, калі на кіёк апіраецца абедзвюма рукамі.

Убачыў стары Вадзяніка, да самай вады падышоў.

— Скажы мне, спадар вадзяны, — прагаварыў ён ціха, ледзь чутна, — чаму ты на людзей мясцовых так разгневаўся? Калі табе ахвяра чарговая патрэбная, вазьмі мяне, а астатнім не рабі больш ліха!

— Ды не патрэбна мне аніякая ахвяра! — усклікнуў Вадзянік. — Я ж, наадварот, хацеў жартамі людзей павесяліць, каб не баяліся яны мяне! Толькі нічога ў мяне з жартамі не выйшла, а інакш жартаваць я не ўмею!

— Я навучу цябе! — паабяцаў стары.

І навучыў.

З таго самага часу пачаліся на рацэ зусім іншыя жарты. Такія, што не страх, а смех выклікалі.

ПАЭЗІЯ

Лідзія Гардынец НЯБЁСАЎ РОДНЫХ СІНЬ

Вершы

Гардынец Лідзія Міхайлаўна нарадзілася 29 красавіка 1952 года у вёсцы Аўгустова Валожынскага раёна. Пасля заканчэння Мінскага кааператыўнага тэхнікума працавала ў сферах гандлю Валожынскага раёна і г. Маладзечна. Першая публікацыя з’явілася ў валожынскай раённай газеце «Працоўная слава» ў 1967 г. Аўтар кніг «Саламяны капялюшык» (2004), «Ад твайго парога» (2011) і «Я сябрую з сонцам» (2023).

АГІНСКІ ПАКІДАЕ ЗАЛЕССЕ

Тут шыр лугоў, нябёсаў родных сінь,
Альтанка птушкай светлаю мільгнула,
І восень дзіўным колерам вяргінь
Апошні раз душу маю кранула.

Вось мілых ліп праводзіць стройны рад,
Яшчэ вярста — схаваемся і ў лесе.
Апошні раз, няўжо апошні раз,
Я азірнуўся на сваё Залессе?

Нялёгкі груз няспраўджаных надзей,
Мне да яго, я знаю, не вярнуцца.
Імёны сэрцу дарагіх людзей
На камянях залескіх застануцца.

Закружыць лісце развітальны вальс,
І па гасцінцы ўжо імчыць карэта.
Як жыць мне без Радзімы і без вас,
Сябры мае — музыкі і паэты?

Што далей у жыцці чакае нас,
Якія зоркі ўзыдуць дзесь над намі?

Апошні раз, апошні раз, апошні раз...
Усё выбіваюць коні капытамі.

ЯЗЭПУ ДРАЗДОВІЧУ

Родны край, усё так сэрцу міла:
Хаткі, гарадзішчы і шляхі.
На хвілінку, ля старой магілы,
Спыніцца вандроўнік адпачыць.
Прывітае васількамі жыта,
Шумных пчолак працавіты рой...
Колькі іх, вядомых і забытых,
Ажывалі пад яго рукой.
Быццам сам прад імі быў ён вінен,
Што такая памяць у людзей.
Вырастаў, спрадвечна наш, Скарына,
Гарыслава, мудры Чарадзеі,
Крэўскі замак, віленская вулка,
Ці шумлівы, маляўнічы бор...
Ні сям'і, ні сталага прытулку,
А ў душы святло далёкіх зор.
Нельга штось любіць напалавіну,
І малююць сэрца і рука
Просты дыванок — і там Радзіма,
І журба, і радасць мастака.
Шлях жыццёвы цяжкі і няроўны,
І няважна, геній ці прарок...
Крочыць з намі наш мастак вандроўны
Па пякучым попеле дарог.

Па жыцці ішлі пасляваенным
З палыновым хлебам на стала
Ўдовамі Ярына і Алена —
Хутарскія родныя мае.

Усё перажылі: бяду, нястачу
І вайны крывавыя сляды.
Лёс такі, жыцця не перайначыш,
Ды цяпла не страцілі гады.
Унукаў дачакаліся, народзінаў,
Гушкалі малечу на руках.
Цэркаўка Забрэзская праводзіла
У апошні, незваротны шлях...
Дзядзька Юзік з цёткаю Алімаю,
Вось і ў вас цяпер крыжы свае...

На кладах, пад соснамі быліннымі,
Хутарскія родныя мае.

ВАЛОЖЫНКА

Як нам па лёсе зложена,
Не зменяць і гады.
Валожынкай народжана,
Валожынка заўжды.
Бягу з вятрамі вольнымі
Сцяжынкаю адной.
Маё юнацтва школьнае
На плошчы гарадской.
У твары ўглядаюся —
Збываюцца ўсё ж сны!
— Дзень добры! — прывітаюся,
— Вы не з маёй вясны?
Ёсць новае, нязнанае,
А так да сэрца мне!
Над плошчай, над каштанамі
Касцельны звон плыве.
У ім нібы купаюся,
І спее свята дня.
А горад усміхаецца,
Ну ведама ж, радня!
Як нам па лёсе зложена,
Не зменяць і гады.
Валожынкай народжана,
Валожынка заўжды!

Выбегу такой знаёмай сцежкай,
Зіхаткія росы падбярэ.
Я сягоння — промень самы першы,
Ранкам у акно тваё зірну.
Заструменіць сонейкам паветра,
Невыказным шчасцем свет залье.
Я сягоння проста цёплы ветрык,
Ціха дакрануся да цябе.
Скрыпкай мілагучнай заіграю —
І душа асвеціцца твая.
Сёння здагадаешся, я знаю,
Промень, музыка і ветрык — я!

Антон Мальшэўскі СКАРБЫ ЕЗУІТАЎ

Апавяданне

Мальшэўскі Антон Іванавіч нарадзіўся 29 чэрвеня 1985 года ў горадзе Маладзечна. Скончыў факультэт журналістыкі БДУ. Працаваў на розных пасадах у раённых газетах «Светлы шлях» (г. Смаргонь), «Астравецкая праўда», «Ашмянскі веснік».

Вершы і прозу друкаваў у мясцовай прэсе, у калектыўным зборніку «Астравецкай зямлі галасы» (2008), «Срэбная крыніца» (2019), «З цеплынёй на далонях» (2020), «Я лесвіцу ў неба збудую са слоў» (2020). Фіналіст і лаўрэат IV і V Міжнародных моладзевых фестываляў-конкурсаў паэзіі і паэтычных перакладаў «Берега дружбы».

1

— Франак! Ты куды, падшыванец, ізноў затачыўся?! Вылазь, бо чэрці шкуру з дупы здзяруць!

Голас старога млынара грымеў у скляпеннях старажытнага кляштара, як рыпучае вадзяное кола Палавойца. А заўжды цёплыя далоні, як і летняя вада рэчкі Палавойкі, на якой спакон веку стаяў гэты млын, ужо ашчарэпілі хлапчука за ногі, выцягваючы яго з адтуліны ў нішы паміж дзвюма паўкалонамі.

— Не пайду, — супраціўляўся хлопчык. — Чаму мяне дзядзька Вальдусь Францам называе, быццам я француз нейкі!? Сам ён француз!

— Не звяртай увагі, бо зайздросціць ён. Ты ж у мяне вунь які разумны, а яго ўнукі скрозь паўдуркі. Вось хоць бы Генюсь. Старэйшы ж, здаецца, павінен прыкладам быць для астатніх. Дык які прыклад паказаў? На патэльні з гарачым алеем кубак вады выплюхнуў! Ходзіць цяпер з мордай апечанай. Вылазь, кажу!

Ускудлачаная галава Франака з’явілася з цемры адтуліны, вочы зверавата блішчэлі ў паўзмроку падвала:

— Генюсь не паўдурак, ён — вынаходнік. Ён доследы праводзіць. Вось мы разбурым завалы ў падземны ход кляштара і знойдзем скарбы езуітаў!

— Дык вы алеем будзеце камяні ссоўваць? Вось дык вынаходнікі! Хадзем на млын, будзеш дапамагаць, а заадно і механіку вывучаць, каб ведаў, якая энергія патрабуецца для разбурэння завалаў. Сёння якраз новы работнік практыку праходзіць у Прудніка, дык і ты каля яго павучышся.

Апошняя прапанова дзядулі хлопчыку была даспадобы, ён без дадатковага запрашэння пашкандыбаў за млынаром праз зарослы пустазеллем панскі парк. Франак, з уласцівай яго ўзросту лёгкасцю, змяніў настрой, пераконаўшыся, што бярозавай кашы адведаць сёння не давядзецца, а яго чарговая шкадлівая выхадка не дужа засмуціла дзеда, інакш не пайшоў бы ён шукаць унука ў скляпеннях.

Каля Палавойца стаяла некалькі падвод з пузатымі мяхамі збожжа. Мужчыны, сабраўшыся гуртам, нешта эмацыянальна абмяркоўвалі. Найбольш чуцен быў голас Вальдуса, які прадракаў хуткі скон і млыну, і вёсцы, і наогул усёй сістэме. Якую сістэму меў на ўвазе вясковы прамоўца, Франак не разумеў. У яго ўяўленні сістэма — гэта складаны механізм млына, што круціць жорны, якія мелюць збожжа. Каму і навошта ламаць гэтую сістэму, падлетак дапетрыць не мог. Ды й не дужа хацеў. Яго больш турбавалі чуткі пра скарбы езуітаў.

Яшчэ мінулым летам падчас вакацый пачуў ён прыгожую легенду ад прафесара, што займаўся разам са сваімі студэнтамі раскопкамі на шведскіх курганах. Жнівень ішоў на скон, і часу заняцця пошукамі не ставала. Затое сёлета хлопцы самым сур'ёзным чынам распачалі даследаваць скляпенні колішняга кляштара езуітаў.

Чарнавусы Пруднік, памагаты млынара, ужо распавядаў «навабранцу» пра складаную канструкцыю, якая падпарадкоўвае энергію воднай плыні волі чалавека. Наогул, Пруднік — гэта мянушка дзядзькі Міколы. Так яго назвалі пасля яго ж чарговай «лекцыі» пра млынарскую справу, якую ён абагаўляў і лічыў самай важнай у свеце. «Пруднік, — казаў «лектар», — гэта таксама млынар, толькі больш дасведчаны, бо ён валодаў сакрэтамі гідратэхнікі і быў з вадой на ты. Пруднік не толькі за млынам сачыў, але і за ставам, грэбляй, ракой». Слухачы, пераважна мясцовыя хлопцы, любілі дзядзькавыя аповеды. А таго разу нехта пажартаваў, назваўшы яго пруднікам. Вадзянік-чараўнік, што жыве на дне ракі, як і Мікола, другім захапленнем якога была рыбалка, не самы горшы персанаж. Так і прыляпілася да памочніка млынара гэтая мянушка — Пруднік.

— Глядзі сюды, — рука дзядзькі выцягнулася ў левы кут, свабодны ад падлогі. — Гэты апарат называецца турбіна. Яна замяніла вадзяное драўлянае кола. Разумная, скажу табе, людзі прыдумалі гэты агрэгат. Турбіна складаецца з руля, вірніка, усмоктальнай трубы, вала, перадачы зубчатых колаў і рэгулятара.

— А вірнік — гэта дзе ?

— Вунь бачыш, два вянцы злучаныя паміж сабой лопасцямі? Вада працякае праз іх, напірае на лопасці і прыводзіць у рух вал, а далей і ўсе прыстасаванні млына, праз трансмісію, злучаную з імі рамянямі. Цяпер разумееш?

— Не вельмі.

— Папрацуеш — зразумееш.

— Дык гэта трансмісія і жорны круціць? — не ўтрымаўся, каб не запытаць, Франак.

Пруднік глянуў у яго бок ці то са здзіўленнем, ці то з пагардай.

— А хіба табе твой дзед не распавёў пра жорны? Ці ты не ведаеш, што толькі бегунец верхні круціцца, а ніжні, лежань, намёртва прымацаваны.

Аднекуль знізу пачуўся хрыпаты голас дзядулі:

— Пускай ваду!

Франак, нібы спалоханы заяц, выбег з млына, лёгка пераскочыў праз агароджу на мосце, перабег дарогу, апынуўшыся каля става, прыўзняў засланку плаціны. Вада шумна пабегла па латаку, каб з усёй сваёй сілай упасці на турбіну, якая прывядзе ў рух дубовы вал, які ў сваю чаргу, праз складаную зубчатую сістэму, ажывіць бегунец. Звычайна хлопец адразу бег назад, каб сачыць за тым, як па рукавах сыплецца мука ў мяхі. Але на гэты раз штосьці яго стрымала. Запозная рэакцыя на ўбачанае побач з плацінай прымусіла спыніцца. Вада са става імкліва бегла да калодзежа млына, узнімаючы з дна ціну і муць. А яшчэ імгненне таму ў празрыстай вадзе яго зрок зачапіўся за штосьці незвычайнае. Гэта штосьці правільнай геаметрычнай формы ніяк не ўпісвалася ў зарослы асакой і хмызняком бераг.

2

Да Палавойца хлопцы прыйшлі позна вечарам. Млын, адпрацаваўшы за дзень, адпачываў у зацёні вязаў і ліп старажытнага парку. Для плаціны вада яшчэ была ўскаламучаная, таму нешта разгледзець было немагчыма. Паспрабавалі паднырнуць каля моста, пад якім пракладзены латак для патоку вады, але заблыталіся ў водарасцях. Вырашылі, што прыйдуць сюды раніцай, калі промні сонца на ўзыходзе будуць асвятляць гэту частку става.

Але нараніцу Генюсю трэ было гнаць кароў у поле, таму Франак прыйшоў адзін. На беразе пад старым вязам сядзеў пануры рыбак. Можа, нават даглядаў апошні сон, ад якога адарвала жарсць да ранішняй рыбалкі. На прывітанне чалавек падняў заспаныя вочы. Вуды ляжалі на спецыяльных рагатых падстаўках, а ў руках ён трымаў каласкі жыта. Даўно не голены твар расплыўся ва ўсмешцы:

— Во! Нашчадак слаўнага роду Кабакоў уласнай персонай! Што ж табе, хлопча, не спіцца ў такую рань? Для твайго ўзросту згрызоты сумлення неўласцівыя, таму спаць павінен, як пшаніцу прадаўшы.

— Дык я таго, гэта самае, вырашыў пакупацца.

— Добра надумаўся. Але ж ты мне рыбу распужаеш. Я толькі прыкарміў. А ты — купацца!

— А я і не тут буду, вунь да дамбы пайду. А вы што, рыбу жытам прыкормліваеце? — іранічна спытаў Франак.

— Не. Для прыкорму маю больш надзейны харч. А жыта мне для разважанняў. Ты, напэўна, ніколі не звяртаў увагі, у колькі каптуроў апранута зерне. Вядома ж, да вас на млын прывозяць ачышчанае арфамі збожжа. А паглядзі толькі, які гэта цуд! Хадзі сюды. Сядай.

Рыбак пачаў церушыць каласок, узяў паміж пальцаў адно зернейка, пшачотна пагладзіў яго, як гладзяць вясновыя коцікі вярбы. Затым асцярожна і павольна пачаў яго «распранаць».

— Бачыш? Тое, што ты называеш мукой, ёсць эндасперм. Гэта запас харчавання для парастка. І як прырода ахоўвае гэты харчовы склад! Колькі розных абалонак яго ахінаюць: тры пладовыя, тры насенныя, алейронавы пласт... А

сутнасць зерня глыбока ўнутры: вось яны — пупышка і карэньчык пад шчытком... З зерня ўсё пачынаецца. Так яшчэ наш славуты паэт казаў. І чалавечая сутнасць таксама пад абалонкамі хаваецца. Адны яе вопраткай прыгожай захінаюць, другія хаваюць пад ганарыстасцю і грубасцю, іншыя, наадварот, ліслівасцю ды красамоўствам сваё нутро завешваюць. Баяцца людзі шчырымі быць, гэта ж як мішэнь на адкрытай пляцоўцы. Быць шчырым небяспечна. Ты малы яшчэ. З цягам часу зразумееш, калі з цябе, як вось з гэтага зярнятка, жыццё ўсё абалонкі абцярушыць...

Франака даўно не здзіўляла тое, што тутэйшы люд схільны да філасофскіх разважанняў і да выкарыстання ў штодзённым жыцці складаных і малазразумелых для яго слоўцаў. Як казалі бабуля Ганна, гэта ўсё наступствы ўладарання тут езуітаў. Мо гадоў чатырыста таму ордэну езуітаў падарыла гэтыя землі пані Мінкевічава. Яны і пабудавалі мураваны трохпавярховы млын на беразе Палавойкі. А недалёка ад млына, там, дзе рачулка ўпадае ў больш паўнаводную Вялю, неўзабаве паўстаў белакаменны гмах — езуіцкі калегіум. Бабуля называла яго ўніверсітэтам, бо, як казалі дасведчаныя людзі, выкладалі ў гэтай навучальнай установе, акрамя розных моў і дакладных навук, яшчэ і філасофію. Пры езуітах з'явіліся ў мястэчку музычная бурса, аптэка, шпіталь. І не хвалюе сёння анікога, з якой мэтай гэтыя службы Папы Рымскага так дбайна займаліся асветай і адукацыяй. Тым ці іншым чынам сталі мніхі рухавікамі прагрэсу ў занядбanych паміж балотаў і лясоў мясцін. І праз стагоддзі кінутае зерне прараствае прагай да ведаў, імкненнем да прагрэсу, а ў лексіконе месцячоўцаў укараніліся і складаныя тэрміны, і замежныя словы, і прага пазнання і пераўтварэння свету.

Скінуўшы з сябе вопратку, Франак прайшоў па роснай халоднай траве ажно да дамбы, каб не перашкаджаць у рыбалцы мясцоваму «філосафу». Павольна зайшоў у ваду і адчуў асалоду ад камфортнага цяпла не ахаладалага за ноч става. Стоячы ў вадзе па самыя грудзі, ён пільна ўглядаўся ў тое месца, дзе ўчора выразна згледзеў нейкі грувасткі прадмет, нахшталь дзверцаў у бабулінай грубцы. Сонца было вельмі нізка, яго промні ледзьве бліскалі ў зарасніках шыпшыны. Таму дзейнічаць давялося навобмацак. Амаль кожны сантыметр абмацаў упарты шукальнік побач з засаўкай плаціны, і раптам пад пальцамі выразна праступіла шурпатая металічная паверхня. Сапраўды падобная да дзверцаў. Зверху была невялікая адтуліна, у якую праходзіла дзіцячая далонь. Але як толькі хлопчык учапіўся за яе, ногі паслізнуліся на глейным дне, засаўка падалася наперад, а вада імгненна рванула наперад, знайшоўшы новае выйсце з атачэння берагоў. Магутнай сілай плыні Франака зацягнула ў тунэль, дзе ён, захлапаючыся і губляючы прытомнасць, б'ючыся то галавой, то нагамі аб муроўку, літаральна праляцеў некалькі метраў і рэзка спыніўся на кратах. Вада падала з шумам вадаспада кудысь уніз, а ён нарэшце мог удыхнуць на поўныя лёгкія.

Назад дарогі не было — адтуль магутным патокам выцякала Палавойка з застаялага става. Наперадзе суцэльны змрок. Але чакаць, пакуль кубаметры вады выльюцца з вадасховішча, таксама не было сэнсу. І Франак ізноў вобмацкам папоўз наперад...

Анато́ль За́каў ТАКІ ЁН БЫЎ

23 красавіка час адлічыў роўна дваццаць гадоў, як не стала Алеся Пісьмянкова, выдатнага Паэта і незвычайнай шчодрасці душы Чалавека. І было Алесю толькі сорок сем.

Мы з ім сябравалі, а апошнія гады і працавалі разам у часопісе «Вожык».

У сваім невялікім эсэ я знарок не кранаюся творчасці Алеся Пісьмянкова — пакідаю гэта прафесіянальным крытыкам і літаратуразнаўцам, якія, зрэшты, ужо шмат напісалі пра яе і, не сумняваюся, яшчэ больш напішуць. Я проста згадваю некаторыя эпізоды з нашых сумесных стасункаў і вандровак. А паездзілі мы па Беларусі, выступаючы ў самых розных чытацкіх аўдыторыях, насамрэч шмат — і ўдвух, і з «вожыкаўцамі», і разам з арганізатарам падобных літаратурных сустрэч незабыўнай прапагандысткай кнігі Людмілай Несцяровіч.

Калі я распавядаў бацьку пра некага з маіх сяброў — пісьменнікаў ці журналістаў, — хто ў свой час наведваў нашу хату ў вёсцы, ён звычайна спыняў мяне:

— Ты не называй прозвішчы, я ўсё адно не ўспомню. Лепш скажы, што ён рабіў.

Калі гамонка заходзіла пра Алеся Пісьмянкова, я нагадваў:

— Раніцай снегам на двары націраўся.

— Ага, ага, помню, — ківаў галавой бацька. — Белабрысенькі такі. Цікавы хлопец. Гаваркі.

А было ўсё так. Неяк выступалі мы з Алесем у Гомелі. Запрасіў я сябра заехаць у маю родную Патапаўку. Гэта ж непадалёк, кіламетраў сорок, тым больш па дарозе на Мінск. Я ж, маўляў, у тваіх Бялынкавічах быў.

Раніцай, прачнуўшыся, Алесь выйшаў з пярэдняй у заднюю палавіну хаты, павітаўся з маці, якая завіхалася ля печы, стараючыся не дужа грымець чыгунамі, у якіх варыла ежу жывёле.

— Во, якраз своечасова прачнуліся, снеданне ўжо гатовае, — сказала маці. — Хуценька мыйцеся — і за стол. Я тут і вадзічкі нагрэла, каб памыцца.

— Што вы, цётка, я цёплай вадой не ўмываюся. Толькі халоднай, калодзежнай. А зімой, дык і ўвогуле снегам націраюся да пояса. За ноч, вунь бачу, і падсыпала крыху бялюткага, — кіўнуў Алесь за акно, узяў ручнік і пайшоў у двор.

Пасля сняданку ён папрасіў паказаць хату майго земляка-паэта Валодзі Дзюбы.

— Хачу пакланіцца, — сказаў. І дадаў пры гэтым: — Я ў многіх пісьменнікаў быў на радзіме. І ведаеш, потым зусім па-іншаму чытаюцца іх творы. Сама паэзія ўспрымаецца больш зрокава.

Нешта падобнае зведаў і я, пагасціўшы ў яго родных Бялынкавічах.

У адзін з прыездаў, памятаецца, селі снедаць, загаварыліся. Бачу: бацька аж ёрзае на табурэціку. І вось не вытрымлівае:

— Добра, хлопцы, вы тут яшчэ пасядзіце, а я пайду запрагу каня — можа, паспею сена прывеці з лугу, пакуль дождж не лінуў. Вунь як хмары збіраюцца, — кінуў праз акно на неба.

— Сядзі, бацька, — супакоіў яго Алесь. — Зараз мы з Талікам Зэкавым прывязём.

— Ага, з Мятліцкім некалі ўжо дроў накалолі, — намякнула на нешта былое маці. — Цяпер так, мабыць, з Зэкавым і сена прывезяце...

Калі ж урэшце выбраліся на луг, мы з Уладзімірам Сямёнавічам віламі кідалі сена на воз, а Алесь наверху раскладваў-укладаў. І ўсё гаварыў і гаварыў, размахваючы рукамі.

— Злазь, — загадаў неўзабаве бацька, зірнуўшы на скасабочаны воз. — Пісьменнік ён і ёсць пісьменнік.

— А можа, Сямёнавіч, мне паспрабаваць? — азваўся я.

— Ёсць жаданне — лезь.

Ніколі яшчэ я так не завіхаўся — дужа ж хацелася спадабца.

— А ў яго лепш атрымліваецца, — кінуў праз нейкі час бацька Алесю. — Відаць, усё ж меншы пісьменнік.

— Чаму гэта? — баючыся, што я пакрыўджуся на такую «пахвалу», знікавеў Алесь.

— Ды таму, што воз лепш топча, чым ты, — як бы між іншым, спакойна адказаў Уладзімір Сямёнавіч.

Дзіўна, але я зусім не памятаю, пры якіх акалічнасцях мы блізка пазнаёміліся. Алесь тады працаваў у апарате Сюза пісьменнікаў — і, магчыма, гэта здарылася ў Доме літаратара на нейкай літаратурнай вечарыне. Ці, можа, усё адбылося на прэзентацыі маёй кнігі пародый і баек «Дуэль», якую мы там жа ладзілі з прыватным выдаўцом і першым галоўным рэдактарам мінскай гарадской газеты «Добры вечар» Міхасём Расолькам. А мабыць, была нейкая іншая нагода... Адным словам, не памятаю.

Тым не менш неяк адразу сышліся: перазвоньваліся, сустрэкаліся, ездзілі на сустрэчы з чытачамі ў розныя куткі Беларусі. Падчас працяглых паездак — у цягніках ці ў аўтобусах-маршрутках — мне было цікава слухаць сябра, бо апавядальнік ён быў незвычайны. Ды Алесю і было што распавесці, бо ў адрозненне ад мяне, хоць і маладзейшы па ўзросце, ён значна раней апынуўся ў пісьменніцкім асяродку і нават паспеў пабываць ужо на розных праводзімых тады дэкадах беларускай літаратуры ў рэспубліках і гарадах СССР, сустрэцца і пазнаёміцца з пісьменнікамі, чые кнігі я толькі чытаў.

У Алеся ёсць цудоўны дзіцячы верш «Як быць?»:

Без марожанага

Гіну.

А з марожаным —

Ангіна.

Нейкіх сем слоў разам з прыназоўнікамі, а які вобразны малюнак! Не горш, чым рускае хрэстаматыйнае «Наша Таня громко плачет...», на якім выраслі і мы, і нашы дзеці, а цяпер і ўнукі. А вось жа яно сваё, беларускае, можа, нават больш змястоўнае, чым у Агніі Барто. Зрэшты, згаданы Алесеў верш перакладзены на рускую, украінскую і польскую мовы, уключаны ў школьныя чытанкі гэтых краін. А мы кажам: маўляў, няма ў Айчыне свайго прарока.

Нярэдка, калі мы выступалі перад маленькімі чытачамі, Алесь напрыканцы развучваў з імі «Як быць?» на памяць. І пасля абавязкова жадаў: «Расціце здаровенькімі і ніколі не хварэйце!»

Цяпер на сваіх сустрэчах я таксама развучваю гэты верш з хлопчыкамі і дзяўчынкамі. І не пакідае адчуванне, што, як і раней, мы выступаем разам з Алесем.

Не ведаю, хто з нашых агульных сяброў даў некалі Алесю мянушку «Маўклівы» — несумненна ж, насуперак яго залішняй гаварлівасці. Прытым гаварыў Алесь, як правіла, не сунімаючыся, цэлымі гадзінамі. У любую бяседу, пра што б яна ні была, мог уставіць не толькі свае «пяць капеек», а і не «адзін рубель». То, здаралася, распавядаў нейкую цікавую гісторыю, то нешта захоплена даказваў, то з некім да хрыпаты спрачаўся. І не толькі ў сяброўскай кампаніі за бяседным сталом, а, выпадала, і на вуліцы, калі мы (альбо на маім месцы быў нехта іншы) заставаліся ўдвух.

Часам ужо і пад апоўнач падбіралася, калі Алесь, праводзячы мяне каля Дома прэсы на 33-і тралейбус, пры падыходзе таго прапаноўваў:

— Давай прапусцім. На наступным паедзеш! — і ніяк не мог зразумець, чаго я няравуюся: — А куды ты так спяшаешся?

Прыпынак, на якім мы развіталіся, і насамрэч знаходзіўся за нейкія дзевяты сотні метраў ад Алесевага дома на Калінінградскім завулку, а мне ж яшчэ дабірацца і дабірацца да мікрараёна «Захад»! Ды дзе там сябру да маіх хваляванняў, калі так пра многае карцела пагаварыць...

Маўклівы... Прыдумаў нехта... Як насмешку... Не сказаць, каб мянушка гэтая прыліпла да Алеся — яе ведала хіба што вузкае кола сяброў. Алесь, зрэшты, не злаваў. Ды і ці злаваў ён калі на каго ўвогуле? Аднойчы, праўда, калі мы ехалі з Жодзіна, куды нас запрасіла Алесева аднакурсніца на сустрэчу з вучнямі, якім яна выкладала беларускую літаратуру, ніяк не мог супакоіцца, знаходзячыся пад уражаннем ад яе пытання: «Можа ты, Алесь, і кніжкі якія выдаў?» «Мне здаецца, — абураўся ён, — што мая аднакурсніца апошнюю кніжку прачытала ў студэнцкія гады. І мы хочам, каб чыталі дзеці, калі не чытаюць настаўнікі?»

Колькі і памятаю, Алесь жыў запаветнай марай — наведаль выток і вусце Бесядзі. «Добра было б і па ўсёй рацэ — ад краю да канца — праплысці, — казаў пры гэтым, — ды гэта не ажыццявіма. А вось выток на Смаленшчыне і вусце пры ўпадзенні ў Сож на тваёй Гомельшчыне — гэта рэальна...»

І я разумеў сябра, бо Бесядзь была не толькі ракой Аркадзя Куляшова, а і яго, Алесевай. На Бесядзі прайшло маленства Пісьмянкова, сюды, у родныя Бялынкавічы, наведваўся ён з Мінска да бацькоў, а пазней — на іх святыя магілы.

Першую частку Алесевай мары, вытокавую, мы ажыццявілі разам, другая ж, вусцевая, на жаль, так і засталася няздзейсненай.

Я добра памятаю той спякотны летні дзень, калі з тагачасным галоўным ляснічым Касцюковіцкага лясгаса Міхаілам Шавандам і нейкім раённым агразабеспячэнцам за рулём «УАЗіка» выбраліся на Смаленшчыну — дзякуй Богу, ніякага пагранпаста на мяжы з Расіяй не існавала. Прыехалі ў вёску, за якой дзесьці там, у балоцістым вербалозе, з крынічкі і павінна была выцякаць Бесядзь. У праваднікі прыхапілі мясцовага старажыла, які першым трапіўся на нашым шляху. Спачатку ехалі на машыне, а потым, калі зямля стала больш нізіннай, пакінулі яе на сушэйшым месцы і далей прадзіраліся праз густыя, усыпаныя камарэчай кусты ў крапіве пехатой.

Іван Лапо

«ТАК ЦЯГНЕ ПАЙСЦІ Ё ЗАВЕЮ,
КАБ БОЛЬШ НЕ ВЯРНУЦЦА НАЗАД...»

Талант — іскра Божая...

В. Ключэўскі

Мінуў год з таго часу (5 красавіка 2023 г.), як пайшоў у іншы свет, у свой вечны прытулак паэт, лаўрэат прэміі імя Максіма Багдановіча выдавецтва «Мастацкая літаратура» Павел Вераб'ёў. У свой незваротны вырай, да сваіх вядомых творцаў, ураджэнцаў Магілёўшчыны, Аркадзя Куляшова, Аляксея Пысіна, Алеся Пісьмянкова, Янкі Бобрыка, Івана Пехцерава, Івана Бурсава, Пятра Прыходзькі, Міколы Глуздова, Івана Перагуда, Мікалая Малаткова... Да сваіх аднадумцаў па паэтычным цэху.

Ніхто не ведае, куды дарога і Бог выведучь чалавека, як казаў ксёндз з Нясвіжа Рыгор Каласоўскі. Паўла ж яго жыццёвая дарога вывела ў шырокі свет пасля таго, як ён з'ехаў у сталіцу са сваёй слаўгарадскай глыбінкі. Там і адбыўся яго творчы ўзлёт.

На жаль, у апошнія гады не было чуваць пра яго. Мяне непакоіла пытанне: дзе цяпер Павел, што ён стварыў новага? Згадаў яго першую кнігу вершаў «Крытычная маса», на якую ў свой час я напісаў для раёнкі рэцэнзію. Выконваючы дамашняе заданне па адным з прадметаў, калі вучыўся ў Белдзяржуніверсітэце, які ў той час яшчэ насіў імя У. І. Леніна. Тады я наведаўся ў адну са сталічных кнігарань, пагартай кнігі, і мне чамусьці прыглянуўся яго вышэйзгаданы зборнік вершаў. Мо і таму, што быў ён кішэннага памеру, бяры, кладзі сабе ў кішэнь і чытай у дарозе. Потым я звязаўся з аўтарам і пасля нават узяў у яго інтэрв'ю.

Што ж тычыцца названай кнігі, то нядаўна зноў перачытаў яе. Як казаў выкладчык кафедры літаратурнай творчасці Маскоўскага літаратурнага інстытута імя Максіма Горкага Яўген Барысавіч Рэін: «Вершы трэба паўторна чытаць». І зноў я прыйшоў да высновы: якая ж глыбокая яна, тая яго першая кніга вершаў! Філасофская. Напісаная ад усяго сэрца. Шчыра і сумленна. Хаця і патрапіла ў яе, на думку Паўла, некалькі вершаў, якім яшчэ трэба было б паляжаць на пісьменніцкім стале. Але як бы там ні было, «Крытычная маса» заслугоўвае

самай добрай адзнакі. Нездарма мэтр беларускай паэзіі, народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін тады, у 1990 годзе, падтрымаў маладога аўтара Паўла Вераб'ёва. Даў сваё дабро на выданне яго першай кнігі. І нават напісаў да яе прадмову, выступіў рэдактарам.

Ужо наступныя чатыры вершаваныя радкі тады яшчэ пачаткоўца, якімі адкрывалася яго першая кніга паэзіі, казалі самі за сябе, пра тое, што гэта за аўтар:

Канаю пад нечалавечай ношкаю.
Ад пустаты сярод натоўпу захлынаюся.
Гняце — без упакоўкі прыхарошанай —
Сусветны груз адчаю і нянавісці.

Павел Вераб'ёў быў паэтам і чалавекам даволі ўражлівым, які думаў і марыў, пакутаваў і радаваўся, жыў і перажываў усё балюча і спагадліва, са шкадаваннем. Мо таму гэтак рана і пайшоў з жыцця?.. Ды і самі назвы яго вершаў пра тое сведчаць — «Нічога не перанясеш на потым», «Душу засеялі каменнем», «Дабра і зла рабіў нікчэмна мала...», «Часам боль не закалышацца», «Крытычная маса», «Калі дагаджаць не ўмееш...», «Вёска сумуе па маладых руках...», «Запозненае разуменне», «Выбар», канцоўка якога ўражвае сваёй праўдзівасцю:

На клін неаднойчы збяжыцца свет.
У дарозе няпростай і дрогкай
За тое ўжо толькі, што ты — паэт,
Табе на зямлі нялёгка.

І як бы прадаўжэннем таму, сказанаму, сталі радкі верша «Часам боль не закалышацца»: «Бачыш — поле не ўзаранае // Выдзімае сухавей. // Вершы — гэта рэч складаная, // А пражыць — яшчэ цяжэй...» І гэта сапраўды так. Дакладна падмечана, бо перажыта самім аўтарам. Яго цікавіў наш сучаснік: супярэчлівы, непрыкаяны, які спрабуе знайсці адказ на многія пытанні жыцця, каб па-свойму абдумаць іх, асэнсаваць убачанае. Аўтар выходзіць на абагульненне грамадскага і грамадзянскага гучання ў сваіх паэтычных творах, калі забрытаў яго «зацугляны, ўзмылены Пегас», як прызнаецца ён сам у вершы «Шчэ думкі нашы ў моцных камяніцах...».

Упершыню апублікаваў Павел Вераб'ёў свой верш будучы дзесяцікласнікам, у сваёй Слаўгарадскай раённай газеце «Ленінскае слова». Калі Паўла, (маленства якога згодна з яго прызнаннем было скупаватае на цукеркі), пісаць «пацягнула» паводле верша «Паэзія»:

Пацягнула. Ад Бога ці злога?
Пацягнула — не стала прыстання.
І звілься пятлёю дарога,
І надзеі няма на вяртанне.

Юны паэт адразу быў заўважаны земляком, вядомым паэтам і пісьменнікам Міхасём Стральцовым і выкліканы ім жа на нараду маладых літаратараў у Мінск. І пасля ўжо вочнага знаёмства з прызнаным майстрам слова і настаўнікам маладых Павел тады прынёс і паказаў яму свае іншыя, новыя вершы, якія правіў майстар, даваў парады, пісаў аб іх у сваіх пісьмах яму. Яны

мелі ў нечым падобныя характары. Пра што і напісаў у прадмове Рыгор Барадулін: «Характар Паўла Вераб'ёва блізкі да стральцоўскага. Ён увесць з увагі, далікатнасці, з душэўнай чысціні і непакіснай перакананасці». Мне прыгадаліся словы Уладзіміра Караткевіча «Ніводнай кропкі з месца не зрушу».

Памяці Міхася Стральцова Павел Вераб'ёў прысвяціў потым і адзін са сваіх вершаў — «Ах, як раптоўна зноў захаладала...»:

І ў задуменні ты стаіш на кручы,
Глядзіш на лес і на сіваю плынь:
Пагляд ажын, блакітны і калючы,
Цябе ўсяго і ўсё, з чым ты заручаны,
Засмоктвае — няўмольна — далячынь.

У адным са сваіх вершаў герой майго артыкула заклікаў чытачоў:

Памянём душы нашых дзядоў:
Хто помніў і не помніў.
У нашых жылах іхняя кроў,
А ў справах —
Паходняў промні.
Памянём тых, хто быў салдатам...

А мне ў той момант прыгадаўся мой дзядуля Васіль Максімавіч Матохін, радавы салдат царскай арміі, удзельнік Першай сусветнай, які быў 1 жніўня 1915 года паранены каля Яблынь-Касцельнай у польскім Беластоцкім ваяводстве і атручаны іпрытам. Ці не таму і так рана памёр, пакінуўшы трох дачок на волю лёсу, бо маці іх, мая бабуля, сышла з жыцця яшчэ раней за яго. Так што я не бачыў сваіх ні бабулю, ні дзядулю...

Тэме вайны прысвечаны і верш Вераб'ёва «Мае дзядзькі ляглі пад Сталінградам...»:

Мае дзядзькі ляглі пад Сталінградам,
Варонеж дзед ад кулі засланіў...
.....
Даўно акопы сплінтаваў чабор,
Сагрэлі бліндажы рабінаў гронкі.
Глядзяць мне ў сэрца, як нямы дакор,
Тых пахаванак жоўтыя старонкі.

Праўда, пад Сталінградам загінуў толькі адзін дзядзька паэта. Другі ж — недзе ў першыя месяцы вайны, выводзячы сваю роту з акружэння. А мой дзядзька, кулямётчык Васіль Лявонавіч Лапо, партызаніў, а пасля вызвалення роднай вёскі Кунцы, што ў Бялыніцкім раёне, добраахвотна пайшоў на фронт у 20-гадовым узросце разам з наступаючай на захад часцю-вызваліцелькай. Больш за год пасля таго ён не пражыў на гэтым свеце, загінуў такім жа маладым і быў пахаваны каля станцыі Снядава Зброўскага раёна даваеннай Беластоцкай вобласці. Там, дзе майму дзядулю пашчасціла выжыць у Першую сусветную...

Хвалююць таксама радкі наступнага верша паэта пра вайну — «Дзядуля мой». Гэта той, які ў Вялікую Айчынную Варонеж ад кулі засланіў:

Дзядуля мой,
Вазьмі мяне на рукі.
Я твой унук,
Дарослы твой унук.

Нам без сустрэчы выпала разлука,
Як не стае
Тваіх, дзядуля, рук!

Чытаў я пра дзядуляў толькі ў кніжках,
І захлыналі крыўда і адчай,
Калі хваліўся
Дзедам Мішка
(Дзед жыць застаўся,
Хоць і паліцай).

.....
Не пахваліцца ўнуку пахаванкай
І пасмяротным сціплым медалём.

Да слёз працінаюць і радкі верша «Завісла ў сумётах «хуткая». Гэта аб тым, калі паміраў бацька паэта... І майму бацьку не дапамагла хуткая, якая хоць і не завісла ў сумётах, прыехала. Ды і я сам не змог яму дапамагчы, спадзеючыся на лекі.

І зразумелымі і знаёмымі становяцца цяпер вось гэтыя словы з верша «Без стомы я дзіўлюся на людзей...»:

Без стомы я дзіўлюся на людзей:
Незразумела-дзіўныя стварэнні —
То трэба ім паскорыць ход падзей,
То хочучь затрымаць працэс старэння.

Адчай і страх змяняючы на гнеў,
Смяяцца могуць проста ў вочы кату.
І могуць плакаць, ледзь пачуюць спеў
І ўбачаць жаўрука над роднай хатай.

Чарнобыльская бяда прымусіла Паўла пакінуць свой родны кут і працу намесніка рэдактара (спачатку рабіў загадчыкам аддзела пісьмаў) у слаўгарадскай раённай газеце і падацца далей ад яе, той небяспечнай радыяцыі. Пасля заканчэння БДУ ён стаў на два гады слухачом Мінскай вышэйшай партыйнай школы. А калі закончыў яе, то некалькі гадоў працаваў рэдактарам аддзела ў часопісе «Народная гаспадарка Беларусі». Пасля чаго ён стаў загадчыкам сектара друку ЦК ЛКСМБ, адказным сакратаром газеты «Чырвоная змена», намеснікам галоўнага рэдактара газеты «Знамя юности», а з 1991-га і галоўным рэдактарам гэтай газеты. У наступным 1992 годзе ён працаваў галоўным рэдактарам газеты «Добры вечар». У тым жа годзе яго прынялі ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. А з 1994 года ён стаў аглядальнікам газеты «Мінская праўда». Што цікава, дык гэта тое, што ніводзін пераход Вераб'ева на іншую працу не адбываўся па яго ўласнай ініцыятыве... Ва ўсялякім разе да 1993 года, года больш творчага нашага знаёмства. І хоць сталіца ёсць сталіца, але «смокча боль па родным краі», прызнаваўся паэт у вершы «Сумёты». Як ён сам пісаў у сваёй кнізе вершаў і эсэ: «не трэба вас...», «мы не вымольвалі лацвейшай долі...». Ды і ў вершы «Загадка шаравай маланкі» напісаў так аб сабе: «сам па свеце пайшоў наўздагад» і тады яго «тамленне па свеце вяло». «Бяссрэбранік, вечны вандроўнік». Відаць, ён менавіта сябе меў на ўвазе, калі складаў гэтыя радкі.

Пасля першай была другая кніга паэзіі — «Цёмнае віно» (1995), а назвай трэцяй кнігі стаў вышэйзгаданы яго паэтычны радок «Не трэба вас» (2005).

Казімір Камейша

ПА ЛІТФОНДАЎСКАЙ ПУЦЁЎЦЫ. ЯЛТА

Ялта паклікала мяне голасам Максіма Багдановіча ў нейкім вясковым сне. Сон гэты быў хутчэй за ўсё навеяны частымі размовамі ў літаратурна-драматычнай рэдакцыі Беларускага радыё, дзе мы і слухалі, і хвалілі, і нават аспрэчвалі нататкі Алеся Бачылы пра адшуканае ім, большасцю невядомае, што тычыцца жыцця і творчасці Багдановіча. Іх мы выдавалі ў эфір з працягам. Аўтар перад запісам дзяліўся з намі ўсім тым, што засталося па-за старонкамі яго нататак. Згадвалі і эсэ Міхася Стральцова «Загадка Багдановіча», якое мяне асабіста не толькі ўразіла сваім глыбокім роздумам, але і ўскалыхнула ўсю маю душу, бо гэта была думка чалавека, які, адчувалася, у сваім узнаўленні лёсу паэта перажыў сам усё тое да драбніц, што перажыў геніяльны Максім. Ды і ў лёсе самога Міхася бачылася мне шмат таго непрачытанага падтэксту, у якім ужо нейкім іншым чынам нібы паўтаралася тое, Максімава.

Я з нецярпеннем чакаў літфондаўскай пуцёўкі ў ялцінскі Дом творчасці імя Антона Чэхава і нават баяўся, што магу яе не атрымаць. Скажу шчыра, «выбіванне» пуцёўкі ў прэстыжныя прыморскія дамы творчасці, як тады казалі, «на юга», каштавала і надта дорага: каштавала нерваў. Дзялілі пуцёўкі, як і ўсё астатняе, дэфіцытнае, за зачыненымі дзвярыма. Усё лепшае рвала сабе літаратурнае начальства. Нашы заявы наконт курортнага адпачынку часам было чытаць цікавей, чым нашы творы. О, колькі было ў іх суму! Бо ледзь не ў кожнага хварэлі і жонка, і цешча, і дзеці, і ўсім ім урачы рэкамендавалі абавязкова мора з яго соллю і ёдам, а ўсё астатняе толькі мелася на ўвазе. Літфондаўцы ад нас адбіваліся вельмі хітрымі і простымі адгаворкамі: «Масква дала нам шэсць пуцёвак на чэрвень і толькі дзве на ліпень... Будзем яшчэ раз прасіць...» Ну, а мы? Мы ж, ведаем, як вы будзеце прасіць: сабе ўзялі... — і досыць. У беларускім слове «досыць» крыецца надта многа таго, што можна ўзяць звыш меры. Гэта значыць, не толькі дастаткова, але дастаткова да «сыці», да магчымага насычэння. Штосьці ўсё ж «выбівалася». Але што гэта былі за пуцёўкі — былі яны часам і плачу, і смеху вартыя. На чатырох асоб з сям'і давалі толькі дзве нібыта адчэпныя. А як жа быць з астатнімі сямейнікамі? Тут ужо кумекай сам. У выніку — дваіх спяць на ложку і канапе, а дваіх — на падлозе ці балконе. Дзве порцыі харчу ў сталоўцы трэба дзяліць на чатырох. Тут ужо выручае «падножны корм». Трэба спяшацца першым уварвацца ў сталоўку і накласці ў талерку як мага больш усялякай салатнай зеляніны — ад цыбулі да капусты, якая заўсёды слабейшая за самую сціплую скварку. Але ж мора... Любой скваркай, любой чаркай можна ахвяраваць дзеля яго, адзінага...

Мяне ўважылі. І не толькі таму, што абяцалі. Я пераканаў літфондаўскае начальства, што еду пісаць твор пра Максіма Багдановіча і мне абавязкова трэба пабачыць яго магілу ў Ялце. Мяне зразумелі. Ну, і што там такога, калі пасля гэтага напісаўся толькі адзін пасрэдны верш? Але ж я, і сапраўды, не хлусіў. Я рваўся, жадаў, сніў, рыхтаваў сябе, выношваў свае задумы, прыкідкі, уяўленні... Баяўся, што нешта забуду, спешна збіраючыся ў далёкую дарогу. Бо калі адпраўляешся ў яе, заўсёды нешта забудзеш. Але чаго я так турбуюся? Яшчэ

ж невядома, ці будзе тая пуцёўка, а я ўжо б'ю ў званы трылогі, нават раюся з калегамі наконт таго, што можа спатрэбіцца мне ў дарозе.

Каб зразумець паэта, трэба абавязкова пабываць там, дзе ён нарадзіўся, — так раіць нам іншы геніяльны паэт. Я ж, наадварот, каб зразумець паэта, еду туды, дзе ён памёр. Мне ўсё ж пашанцавала: прыйшла ўрэшце з Масквы тая самая пуцёўка. У жаданую паўднёвую дарогу я ўжо даўно сабраўся. Купіў нават праз знаёмых дзве дэфіцытныя пляшкі «Белавежскай», самага папулярнага ў той час напою ў братнім Саюзе, ды і, мабыць, ва ўсім свеце, а перад самым ад'ездам наведася ў свае Малыя Навікі і прывёз адтуль букецік васількоў. Выслухаў мноства парад наконт таго, як найдаўжэй захаваць кветкі жывымі і свежымі. Паіў свае васількі вадой, гладзіў і цалаваў і прасіў, каб не вянулі.

І вось нарэшце мой ранішні лайнер прызямляецца ў Сімферопалі. Дзень яшчэ ў самым разгары, адчуваецца моцная тутэйшая гарачыня. А да Ялты яшчэ далекавата. Атрымаўшы ў багажным куточку сваю дарожную валізу, бегаю, шукаю, чым туды дабрацца як найхутчэй і завідна. Збегаў да таксістаў — цэны ў тых, няма чаго і здзіўляцца, кусаюцца. Можна было б даляцець верталётам, але гэта наўрад ці будзе хутчэй, ды і клопатна. Выбіраю трэцюю магчымасць: саджуся ў тралейбус, якому не надта давяраю і ў Мінску. А тут трэба «піліць» ажно некалькі гадзін! Добра, што знайшлося зручнае месца ў салоне пры самым акне справа. А таму правы бок я разглядаў уважліва і заварожана, як незвычайны разгорнуты і бясконцы малюнак. Было там шмат нязвыклага для вока, але так зразумелага і жаданага для душы. Наш бы лясны мастак па заданні самога Бога такія дасціпныя пейзажы не намалюваў. А тут сама прырода нібыта пастаралася, не пашкадавала воку саміх звабаў. Шчыра сказаць, ужо ў дарозе мне так настальгічна засумавалася па доме, што ўсе гэтыя незнаёмыя краявіды здаліся чамусьці нават сумнымі. Хоць ты разварніся і хутчэй вяртайся назад у Мінск...

Але працягвалася тое не надта і доўга, пакуль на даляглядзе не разанула вочы блакітам само мора. І тут жа, як толькі яно дало палёжку вачам і душы, услед за ім з памяці выплылі самі знаёмыя радкі пра яго:

Придается все,
Лишь тебе не дано примелькаться.
Дни проходят,
И годы проходят,
И тысячи, тысячи лет.
В белой рьяности волн,
Прячась
В белую пряность акаций,
Может, ты-то их,
Море,
И сводишь и сводишь на нет.

Класічны Пастарнак нібыта яшчэ раз угаворваў на далёкае і зваблівае мора. І вось яно ўжо так блізка, за нейкі крок ад цябе. За вокнамі нашага тралейбуса. Здалёку — як яркая блакітная сляза, але пралітая нібыта з маіх уласных вачэй. Зблізку — яркі і сонечны згустак блакіту. Другое, а можа, першае неба...

Няёмка пачуваючы сябе сярод загарэлага людю, які даўно ўжо падпёк і твар, і цела на шчодрым сонцы да шакаладнага колеру, я дарэмна шукаю тут нейкага ценю, але лістота ў дрэў навокал спрэс ледзь не срэбная, сітаватая, добра прарэджаная промямі. Я ўсё яшчэ звычайна і смела параўноўваю тутэйшы блакіт з яркай лясной зелянінаю, але ўсё гэта хутка развеецца ў

самім доме, калі атрымаю ключ ад свайго пакоя. Белы, як цеплаход, дом і сапраўды схаваўся ад мора і горада на высакаватай гары, добра захутаўся ў дрэвы. Выходжу на балкон, на які звісаюць усім сваім цяжарам яшчэ не зусім налітыя сонцам зялёныя гроны вінаграду. Можна, адкаркаваўшы пляшку масандраўскага віна, смакаваць яго, закусваючы зялёнымі сакаўнымі пацеркамі ды любавання абрысамі далёкіх гор, лавіць на слых нейкія далёкія мелодыі. У мяне ў галаве мноства самых розных задум, ляжаць сшыткі з нейкімі недавершанымі вершамі, шмат нейкіх накідаў. Згадваю свайго калегу па рэдакцыі Юрася Свірку, які з тых самых заморскіх дарог вяртаецца кожны раз з добрым сшыткам вершаў і тут жа адразу чытае іх нам уголас, нібыта робіць своеасаблівую справаздачу перад сваімі калегамі. У мяне так не атрымаецца. Прадчуваю, што большую частку майго марскога часу забярэ само мора. А ў прадчуваннях я памыляюся рэдка. Хоць дзе яно, мора? Дом творчасці адбегся далекавата ад яго берагоў, схаваўся на нейкай гары. Ён не мае свайго пляжа, а сваіх творцаў раніцой аўтобусам адвозіць на нейкі чужы прыморскі лапёк, дзе гэтак жа цесна і мнагалюдна, як і на ўсіх ялцінскіх пляжах. Маскоўскі журналіст Віктар, з якім я тут пазнаёміўся, адгаварыў мяне ад тутэйшай пляжнай завядзёнкі. Сапраўды, навошта быць прывязаным да нейкага там аўтобуса, калі ў горадзе шмат іншых пляжаў. Які захочаш, той і выбірай. З усіх прыморскіх дамоў творчасці, якія я ведаю і дзе даводзілася адпачываць, ялцінскі, напэўна, адзіны, што збег далекавата ад мора, каб атрымаць за тое ў аддзяку добрую цішыню, ценістасць саду і алей ды творчы спакой, якія патрэбны для пісьменніка. У Ялту кіруюцца творцы больш паважанага ўзросту, маладыя аддаюць перавагу Кактэбелю. Але я ў гэтым сцверджанні не катэгарычны, проста аднойчы так падумалася. Чаму ж, у Ялце і маладому, які жадае і шукае прыгод, месца колькі хочаш. Я пакуль яшчэ ўсё хаджу ў маладых, хоць і мне ўжо за трыццаць.

Белы дом, здалёку падобны на цеплаход, якіх па роўнядзі Чорнага мора сноўдае нямала, усё ж мае свае звабы, ён нават у нечым непаўторны, бо мала падобны да іншых будынкаў. Тут шмат дрэў, ценіста і гарыста. Ноччу тут надта зорна. Проста на мой балкон звісаюць гронамі і зорыстыя ягады вінаграду. Ці спяваюць тут птушкі? Здаецца, спяваюць. Можа, я прыдумаў, але ў радкі мае заляцеў нават нейкі салюка:

Там раслі кіпарысы завоўстрана,
Гронкі ў вокны цягнуў вінаград.
І з якогасці дзіўнага вострава
Прылятаў салавей у наш сад.
І спяваў ён так тонка і жаласна,
Ажно плакаў за выпай маяк.
Нават мора тады набліжалася,
Каб паслухаць яго, салаўя.

У бібліятэцы, на першы погляд і не такой багатай, я спыніўся позіркам на кнігах з аўтографамі тых, хто ў розны час тут адпачываў. Было шмат імён мне незнаёмых. Адшукаў нават кнігі сваіх землякоў. Я шукаў тое, што магло спатрэбіцца мне і ў маіх творчых задумах. Тут жа адклаў для сябе томік К. Паўстоўскага, захацелася яшчэ раз прачытаць яго «Залатую ружу». Для маладога літаратара гэта проста неабходны твор, як і «Алхімія слова» Я. Парандоўскага. Гэту я не пабаюся назваць сваёй настольнай. Як не імкнуся трымаць свой стол у яшчэ ў неабжытым пакоі без усялякай рабочай перазагрузкі, на ім усё ж цеснавата і тутэйшаму традыцыйнаму графіну, і букеціку васількоў

у слоіку, і шыткам з нейкімі накідамі для творчай працы. Не забываюся пры гэтым і пра тое, што давядзецца прымаць за ім і нейкіх гасцей. Без гэтага не бывае любога адпачынку. Мяркую пра тое па нашых Каралішчавічах. А пакуль што ў мяне як галоўнае і неадкладнае — гэта сустрэча з Максімам Багдановічам. Шэпчуць пра тое і васількі з Налібоччыны на тым самым рабочым сталё. І ў гэтым мне дапаможа мой першы госць у маім пакоі. На госця, хай ён і зусім неспадзяваны, мне проста пашанцавала.

Вядома, і сам дом, у якім знайшоў свой прытулак паэт у апошнія дні свайго жыцця, і магілу Багдановіча мне маглі б дапамагчы адшукаць у музеі Антона Чэхава. Там, казалі, нават ёсць куточак, прысвечаны М. Багдановічу. Але ў музей патрапіць не давялося. Яго перад самым маім прыездам зачынілі на рамонт. Не ведаю, чым бы скончыліся мае пошукі, калі б не яго вялікасць выпадак. У той жа самы дзень, калі я спрабаваў наведаць музей, адшукала мяне ў Доме творчасці, нават у маім пакоі, карэспандэнтка курортнай газеты. Нехта парайў ёй узяць у мяне інтэрв'ю. На гэта я згадзіўся з неахвотай, бо трэба было весці гаворку не толькі пра сябе, а і пра ўсю нашу літаратуру, даваць нейкія свае ацэнкі. А ці буду я тут аб'ектыўным і ці маю права на сваю ацэначную думку? Потым я здагадаўся, як жа выйшла на мяне карэспандэнтка. «Высватаў» мой знаёмы маскоўскі журналіст Віктар. Карэспандэнтку я прымаў у сваім пакоі пад келіх сонечнага паўднёвага віна. І гаворка наша пайшла нязмушана, мы вельмі лёгка паразумеліся. Зусім нескладанымі былі для мяне і яе пытанні. Дзяўчына вельмі лёгка адшукала і той адрас, які мне патрэбны: вуліца Камунараў, 2. Гэта дом, дзе памёр Паэт. Але было ў гэтым роспаведзе карэспандэнткі і сумнае: дом вось-вось знясуць. Лёс яго ўжо даўно вырашаны. Праблема толькі ва ўсемагутным бульдозеры, які нібыта ведае пра мае намеры і чакае, пакуль яшчэ адзін дзівак не засведчыць сваёй памяццю, што некалі ля «сіняй бухты» быў усё ж гэты белы дамок. Не трацячы часу, назаўтра ж, мы і адправіліся туды з дзяўчынай-карэспандэнткай, прыхапіўшы з сабой за кампанію і Віктара. Мы сышлі з аўтобуса і падняліся на гару да таго самага будынка. Ён цяпер выглядаў зусім не белым, а сіратліва-шэрым, як і ўсё старое, якое павінна неўзабаве знікнуць. Праўда, на сцяне яшчэ вісела мемарыяльная дошка, якая сведчыла, што тут у лютым — маі 1917 года жыў беларускі паэт М. Багдановіч. Разбітыя, разнасцэжаныя вокны, якімі сумнавата паскрыпваў нядужы марскі вецер, ды ўжо знятыя з завесаў дзверы, абадраныя шпалеры, іх жоўтыя абрыўкі на старой падлозе — усё гэта надавала душы нейкага незразумелага суму і вусцішнасці. Як быццам я стаўся сведкам нейкага цяжкага і незразумелага гвалту. Па драўлянай, скрыплівай лесвіцы я падняўся на другі паверх і, здаецца, патрапіў у той пакой, які быў апошнім прытулкам Паэту. Самі выплываюць з памяці сумныя паэтавыя словы: «Дом на гары, ...а здароўе пайшло не ў гару, а пад гару». ...Разнасцэжанае акно і балкон з выхадам на мора, на сінюю бухту. Крокі ў пустым пакоі аддаюцца глуха і балюча. Нават страшна ступаць. Бо гэта цішыня, здаецца, зараз загалосіць і адзавецца гулам шторму. Напэўна, гэта толькі мае асабістыя адчуванні. Недзе за акном і сапраўды, глуха аддыхваючыся, шуміць мора. А можа, гэта яго, паэтава, дыханне? Чаму яно раптам адчулася тут, у цьмянай цішыні пакоя? У гэтым паўмёртвым доме мне абавязкова трэба пабыць аднаму, без усялякіх сведак. Можа, ён сам-насам і раскажа мне штосьці сваё, зусім таёмнае. Я абавязкова яшчэ сюды наведаюся. Я і сапраўды выберу часіну і прыеду сюды, але дома ўжо не будзе. Але ў памяці маёй ён не знікне і будзе часта прыгадвацца такім, якім мне давялося яго пабачыць.

Сну не будзе мне ўсю ноч, а назаўтра раніцой я зноў спушчуся з гары Дома творчасці і апынуся на прыпынку «Марскі». Тут мяне будзе чакаць, як і дамовіліся,

яна, тая самая карэспандэнтка, з якой учора блукалі «ля сіняй бухты». Аўтобуса № 15 даводзіцца чакаць даўгавата. Але нарэшце ён паказваецца з-за павароткі. Маруднаваты, крыху перапоўнены, ён вязе нас на ўскрай горада, падымаючыся ў горы. І вось нарэшце канцавы прыпынак. А далей пачынаюцца могілкі. Перапляценне сцяжын, чорны і шэры граніт помнікаў і вастраверхія, як зялёныя пёры, кіпарысы. Тут, у надгор'і, гарачыні як быццам і не адчуваецца. Доўга блукаем між пліт і крыжоў, выходзім да магілы пісьменніка Бірукова, якога, на жаль, не чытаў. За высокай цёмнай плітой ледзь праглядаецца надмагілле Максіма. Магілу вартуе высокі ўзносісты кіпарыс. Я паважаю і люблю гэта боскае дрэва. Пабачыўшы яго, заўсёды згадваю і словы А. С. Пушкіна, прамоўленыя ў гэтых самых мясцінах: «Я любіў, прачнуўшыся ноччу, слухаць шум мора і слухаў яго гадзінамі. За два крокі ад дома рос малады кіпарыс: кожнай раніцай я наведваў яго і прывязаўся да яго пачуццём, падобным да сяброўства». Кладу да помніка, схіліўшы галаву, свае налібоцкія васількі. І тут жа згадваю — ён адразу яскрава ўстае перад вачыма — вядомы здымак 1924 года. Недзе тут, яшчэ не перад помнікам, а крыжам, стаяць, схіліўшы галовы, тры мае папярэднікі: нізкаваты Анатоль Вольны, высокі, па цэнтры, Уладзімір Дубоўка, а ля яго з кійком у руцэ, сціснуты па поясе папужкай Андрэй Александровіч. Як адрозніваюцца яны, кожны сваёй паставай, нават на фотаздымку. Сапраўдныя паэты імкнуцца быць непадобнымі, усе іншыя так прагнуць падабенства! Між тым сама прырода заўсёды была супраць нейкага паўтору і падабенства ў сабе самой, зрэдку робячы выключэнні на нейкіх сваіх двойніках ці супадзеннях. Пра што думаюць гэтыя трое? Тое ведаюць толькі яны. А вы, усе далёкія і пазнейшыя, здагадвайцеся самі. Чужыя думкі ні зблізку, ні на адлегласці не прачытаеш. Ля магілы паэта думаецца трывожна і абвострана. Самае галоўнае тут — маўчанне...

Памаўчу.
 Мне ёсць аб чым падумаць.
 Мне дазволіць гэта цішыня...
 Побач птушкі птушанят гадуюць,
 А яны — паэтава радня.

 Чутна, як хвіліны адбіваюць
 Векавых галінак касцяшы.
 Плешчацца, аж небасхіл змывае,
 Бухта сіняя тваёй душы.

Так напісалася потым. А думкі пойдучь разам са мною ў дзень сённяшні, ціха апускаючыся з крутаватай паўднёвай гары. Думкі, хоць і нараджаюцца ў адзіноце, адразу шукаюць сабе іншых хаўруснікаў і адразу знаходзяць іх.

Думкі тыя адразу перакінуцца да іншага паэта. Прозвішча яго вядомае чытачу. Гэта — рускі паэт Уладзімір Лугаўскай. Я даўно ведаю яго, магчыма, толькі па адным вершы «Ноч пад Маладзечнам». Яшчэ да майго нараджэння вераснёўскімі, ужо ашэптанымі апалым лістам сцяжынамі, паэт мераў свой шлях па івянецкіх і маладзечанскіх вулачках, услед за танкістамі і пяхотай мінаў Дзераўную, праз пушчанскую маставую і Нёман трымаў кірунак на Гродна. У бяссонную вераснёўскую ноч 1939 года нараджаліся і радкі: «Мы словно сотни книг в ту ночь перечитали. В одну такую ночь вмещаются года. Ты, армия моя, идешь в броне и стали, на башнях верный знак — счастливая звезда». Мой паэтычны настаўнік Анатоль Вялюгін згадваў: «У «Звезду» да рэдактара Ц. С. Гарбунова зайшлі Валянцін Катаеў і Уладзімір Лугаўскай. Я не зводзіў вачэй з высокага прыгожага чалавека, так яму пасавала вайсковая

форма, быццам усё жыццё ён ходзіць камісарам... Калі масквічы адвіталіся, я следам спусціўся з трэцяга паверха, выйшаў за імі на людную вуліцу. Лугаўскай азірнуўся, спыніўся, добрым басам ва ўпор: «Пішаце вершы?..» Рушылі да гасцініцы «Еўропа». «Чытайце», — сказаў ён.

Няўпэўненаму пачаткоўцу ужо вопытны майстра параіў тады ехаць у Маскву. І ён паслухаўся той мудрай парады. І ўсё потым у яго творчым жыцці пайшло нібыта па нейкай запаведзі. Мне часам здаецца, што і мускулісты вялюгінаўскі радок дзесьці пераклікаецца рытмічна выверанымі дакладнымі строфамі Лугаўскога.

У ценістым парку, праз узгорыстую алею, па якой трэба сыходзіць і падымацца, ёсць скала, дзе любіў адпачываць паэт Лугаўскай. Цяпер — яна ягоны помнік. Уладзімір Аляксандравіч быў улюбёны ў Крым. А Ялту ён ведаў так, як не ведаў яе ніводзін жыхар гэтай цудоўнай мясціны. Пра яго штодзённыя вандроўкі па ялцінскіх ускраінах, вулачках і вуліцах ходзяць цэлыя легенды. Ды і наогул у імені гэтым шмат легендарнага. Яго сэрца, Кажуць, згодна з яго тастаментам, замарувана тут у ценістым камені, ля прыступак той сцяжыны, па якой я сыходжу і падымаюся ўсе гэтыя летнія дні. Сэрца, што згарэла ад кахання і паэзіі, здаецца, чуеш, як б'ецца, варушыць сам камень цёмнай скалы. Вельмі таямніча, нават крыху вусцішна пачуваеш сябе на гэтай алеі ў цемры вечны. Закаханыя заўсёды імкнуцца пратрапіць сюды якраз тым самым познім і таямнічым часам. Многія баяцца і адначасова прагнуць самых незвычайных адчуванняў. Я жыў імі, прызнаюся, таксама.

Ялта то замаруджвала мае малатурботныя дні, то нібы прыспешвала іх адначасова. Берэгавое цясноцце, мурашнікавая перанасычанасць людскіх цел змушала шукаць адзіноты, дзе б можна было засяродзіцца, хоць на хвіліну пабыць сам-насам з вялікай вадой. А такое можна было знайсці ці ў самой начы, ці ў нейкай стыхійнай буры. Так, калі ты хоць крыху пачуваеш сябе паэтам, сапраўдны спакой можна знайсці і ў той самай буры. Прыклад Уладзіміра Лугаўскога змушаў, напэўна, задумацца шмат каго, хто знаёмы з яго творчасцю. Ён адзіны з паэтаў, хто ахвяраваў Ялце сваё сэрца. Гэта самаахвяраванне, магчыма, і дзіўна прачыталася ў самім тастаменце, а ва ўчынку і паэзіі ўсё выглядае не толькі гераічна, але і глыбока-пераканаўча, а зрэшты — і таямніча. Я доўга шукаў прычыну гэтага незвычайнага самаахвяравання. І нейкімі пункцірамі яна нібыта прачыталася ў тым самым начным вершы «Жураўліная ноч»:

Здесь,
у скалы,
где молодость моя
На мир ночной
так жадно,
так взволнованно глядела,
Дай руку —
посмотри и ты,
дыханье затая,
На эти серебристые края,
На это мощное морское тело.
Мне кажется, я прожил сотни лет, —
Так постоянен этот ровный лунный свет...

Кажуць, усе курортныя захапленні заўсёды часовыя і нават вокамгненныя. Шмат у каго яны перарастаюць у кахання, вырастаюць да небяспечных раманаў, але паэты гэтага не баяцца і ідуць на той кліч, які пасылае ім мора. Людзям творчым заўсёды шкада часу, калі ён траціцца марна. У Ялту я прые-

хаў з ужо амаль закончанай паэмай «Кромань», меў вялікія спадзевы на яе. У Ялце ўзяўся перапісваць чарнавое і праўленае з агульнага сшытка ў чыставік. На стала ляжалі разгорнутымі паэтычныя тамы П. Васільева і М. Забалоцкага, узятыя з тутэйшай бібліятэкі. Калі пачынала стамляцца рука, звяртаўся да іх. Перачытваў ужо шмат разоў чытанае. У тым і загадка сапраўднай паэзіі, што кожны раз, чытаючы адно і тое ж, знаходзіш у ім заўсёды штосьці новае. Тады і сваё, хай нават выпакутаванае, здаецца зусім мізэрным, нават дробязным. Некалькі дзён я не паказваўся ў горад, сядзеў і перапісваў паэму. Трэба ж было прызнацца свайму новаму знаёмаму, харкаўскаму крытыку і літаратура-знаўцу Андрэю Чарнышову, з якім мы дзялілі адзін стол у сталоўцы, пра гэты свой твор. Расказаў я свайму новаму знаёмаму пра красу нашага славутага возера. Андрэй Фёдаравіч аказаўся чалавекам настойлівым, яму захацелася пазнаёміцца і з паэмай. Мне і самому было цікава пачуць думку пра тое, што напісалася. Тым больш, у час перапісвання сёе-тое выклікала сумненні і ў самога, многае даводзілася скарачаць, як кажуць, пералапачваць.

Неяк мы сядзелі ў маім пакоі ўдвух. Іскрылася ў шклянках светлае крымскае віно, і, магчыма, не надта ўпэўнена гучаў голас самога аўтара. Андрэй Фёдаравіч захацеў знаёміцца з маёй паэмай, прачытанай уголос. Чытанне часам перапынялася яго пытаннямі, некаторыя словы для ўкраінскага літаратуразнаўцы былі незразумелымі. Я перакладаў, тлумачыў іх. Да абеду яшчэ было далёка. Мы меркавалі да гэтага часу закончыць чытанне, але не ўклаліся. Таму закончылі ўжо перад самай вячэрай. Мой сусед быў не тое што прыдзірлівым, але дужа засяроджаным, з добрым успрыманням самой музыкі радка. І ўсе каструбаватасці, на якія натыкаўся яго слых, мы адразу ж падкрэслівалі, прыпынялі чытанне. Потым я ўсё буду яшчэ раз правіць. Усё гэта мне тады нагадвала рэдагаванне верша разам з Вялюгіным, калі ў радку вывяралася кожнае слова. Гэта і было своеасаблівым рэдагаваннем яшчэ сыраватага тэксту.

З Ялты я вяртаўся ўжо з гатовай паэмай. А ўражанняў ад вядомага курортнага горада Крыма хапала нават на добры з працягам твор. Але твор ніколі не пішацца з адных толькі ўражанняў. Тут патрэбна нешта большае. Магчыма, я таго яшчэ сам не разумею, бо мала пражыта, мала бачання і вопыту. Усяго яшчэ было мала. А пакуль сам малады, душа і прагне тых самых уражанняў. Добра, калі яны не перарастаюць у нейкія прыгоды. Я ўжо не кажу пра тое самае каханне, якое можа падсцерагаць цябе нават на пляжы. Беражыся тады і будзь асцярожным: кожны твой грэх можа быць адсочаны і запеленгаваны проста выпадковым вокам. Мой знаёмы мне прызнаваўся, як яго грэснае адпачыванне стала вядомым яго жонцы. Ён, як і я, заявіўся на вядомы ялцінскі курорт без жонкі. З ёй потым і развітаўся назаўсёды. «Ах, які ж я ніўны дурань, — каўся потым ён. — Кахаўся б сабе дзе-небудзь у цёмным пакоі, дык не, захацелася і людзям паказацца. Пачалі з ёй швэндацца па самых людных месцах. Ды гэта яшчэ такой бяды. А тут ёй захацелася сфатаграфавацца. Давай, кажа, здымемся, каб памяць потым была, калі і не будзем разам. Ну, шчоўкнуў нас фатограф. Яны там, маць іх, па працы проста палююць за прыездным людкам. Ды на гэтым усё не скончылася. Фотка атрымалася прыгожая, кідкая. І пачапіў ён яе на свой рэкламны стэнд. Так яна і красавалася там увесь гарачы сезон, пакуль не трапіла на вочы сяброўцы маёй жонкі. Тая выпрасіла ў фатографа той злашчасны здымак, з якім і завітала потым да маёй жонкі. Усё скончылася позвай у суд і разводам». Я паспачуваў свайму знаёмаму і падумаў пра сваё. Ад аб'ектыва можна і ўхіліцца, а вось ад нечаканых і непажаданых сустрэч застрахавацца немагчыма. І распавёў знаёмаму пра сваё.

Уладзімір Караткевіч

ГНЕЎНАЕ СОНЦА

Аповесць

Аповесць «Гнеўнае сонца» — спроба Уладзіміра Караткевіча трансфармаваць сцэнарый мастацкага фільма «Гнеўнае сонца, пякучае» ў прэзійсны твор. Мяркуючы па яго пачатку, аповесць магла б атрымацца не горшай за сцэнарый (так здарылася пазней са сцэнарыем фільма «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», на падставе якога ўзнік аднайменны раман). Пісьменнік трансфармуе навелы сцэнарыя ў песні, але, на жаль, дзеянне даведзена толькі да першай — «Смерць прымуса». Сцэнарый і аповесць — розныя жанры дзвюх мастацкіх сістэм — кінематографа і літаратуры. Майстэрства пісьменніка выяўляецца не толькі ў рэалізацыі агульнай задумы твора — пераадоленне чалавекам страху, але і ў абмалёўцы знешнасці персанажаў, у раскрыцці іх псіхічнага складу. Глыбокі роздум пажылой жанчыны, вымушанай развітацца з сынам, які накіроўваецца ў далёкі касмічны палёт, яе ўсведамленне непазбежнасці апошняй сустрэчы (бо пасля яго вяртання яна ўжо адыдзе ў лепшы свет) пададзены спрактыкаваным прам сапраўднага майстра, могуць быць узорам для сучасных прэзійкаў.

Рукапіс твора захоўваецца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі. Друкуецца ўпершыню.

Прадмова апавядальніка

Калі я пачынаю думаць пра гэтую гісторыю, мне чамусьці спачатку ўяўляецца наш зямны шар, спавіты аблокамі, размыта-блакітны. Вось ён з іскры робіцца кропкаю, дыскам, займае ўвесь даступны зору абшар.

І гэта нягледзячы на тое, што я ніколі не быў у космасе. І нават не быў на выстаўцы або ў дзіцячым парку, дзе старыя касмічныя караблі стаяць на забаву дзецям, як калісьці стаялі самалёты.

Усё адно: вось фіялетавае неба, удалечыні — калматы, ярасны шар сонца, а на зямлі — блакіт акіянаў і сівізна аблокаў.

Пасля яшчэ бліжэй, нібы з акна самалёта. Ці з-пад крылаў лятальнага апарата, якіх у тыя далёкія часы, вядома ж, яшчэ не было.

Вось я плыву над мірным домам у садзе, зніжаюся, і верхавіны дрэў глытаюць мяне.

І адразу ж я заўважаю на садовай прагалцы вялізны куст парэчкі, а ля яго таненькую зіркатую дзяўчынку год чатырох. Я, вядома, не мог бачыць у такім узросце Алену Ясінскую, але бачыў у такіх самых абставінах яе ўнучку, вельмі, кажуць, падобную на яе ў дзяцінстве.

Уся падаўшыся наперад і ўгору, дзяўчынка глядзіць на лятучыя аблогі, на сад, на гарачае калматае сонца ў сіняй вышыні.

На зямлі жыве чалавек. Дзяўчынка чатырох год. З гэтага дня і пачынаецца маё апавяданне.

Я не буду гаварыць пра яе навуковы шлях, працы, падзенні і перамогі. Не буду гаварыць аб тым, што і так шырока вядома ўдзячнаму свету, аб перамозе разам з Барысам Івановым над вынікамі радыяцыі і, у прыватнасці, белакроўем. Па-першае, я нічога ў гэтым не разумею, хаця й чытаў сёе-тое. Па-другое, аб усім гэтым сказана ў дзясятках кніг, папулярных артыкулаў у часопісах, у працах паследавальнікаў. Тысячы людзей зрабляць гэта лепей за мяне, так што няма чаго выпінацца.

А мяне цікавіць зусім іншае: унутраны свет гэтай незвычайнай жанчыны, яе правалы, памылкі, узлёты, хістанні і ўпэўненасць. Мяне цікавіць, як яна ўнутрана гінула і ўсё ж знаходзіла сілы перамагчы. Прычым перамагчы нават самы страшны біч чалавека, аб чым, галоўным чынам, і пойдзе наша размова.

Так што не шукайце ў гэтым сасудзе таго, чаго туды не ўлілі.

Усё ж, хаця гэта ўсяго партрэт асобы ў пяцёх выпадках яе жыцця, што запатрабавалі нечалавечага збытку сілы — усё ж, у пэўнай ступені, гэта і партрэт яе пакалення. А можа, і не аднаго яго.

Вы спытаеце, якое тады я маю права расказваць пра чалавека, калі ўжо толкам не магу растлумачыць сутнасці яе вынаходніцтва?

Адкажу. Я ведаю рэзультат яе працы. І яшчэ, я падлеткам быў адным з самых блізкіх вучняў яе дзядзькі, славутага паэта Сяргея Ясінскага. Наша дружба з ім цягнулася да самай ягонай смерці. І ён шмат расказваў мне пра яе дзяцінства, юнацтва і пачатак сталасці. Тое, аб чым зараз ужо ніхто не ведае і ніхто не можа расказаць. Гэта проста выпадкі, але выпадкі, якія шмат дадуць зразумець у гэтым характары.

А пасля, у апошнія гады, я быў сябрам яе сына, «старым сябрам» унучкі і, смею думаць, сябрам яе самой. Некалькі год, ледзь не кожны дзень бываючы ў іхнім доме, я меў магчымасць назіраць за іхнім жыццём. І вось пра гэта жыццё я і хачу распавесці, проста і непрадузята. Не ставячы перад сабой мэты пісаць аб вучоных, — ды я й не здолею гэтага, бо мая кампетэнцыя — вершы, — а пішучы проста пра чалавека, пра нялёгкі шлях ягоны, пра тыя выпадкі, аб якіх не ведае болей ніхто.

Такі я ёсць у гэтым апавяданні — такім вы мяне і прымайце.

...Увесь час уяўляюцца мне чамусьці словы з паэмы яе дзядзькі, паэмы, якую свет зведаў зусім нядаўна, бо не было нават яе рукапісу, бо існавала толькі магнітафонная плёнка, на якую надыхтаваў сваю паэму паэт Сяргей Ясінскі. Дзеля таго, каб пляменніца паставіла гэтую плёнку пасля ягонай смерці, у самы цяжкі момант свайго жыцця. Бо тады ён ужо не здолее падтрымаць і абараніць яе.

Ён думаў і пра гэта. І меў рацыю. Бо хіба не кожны дзень мы паміраем і кідаем без абароны, без падтрымкі, без шчырага і добрага слова сваіх сяброў, братоў, прыяцеляў, прыхільнікаў, дачок.

Я гляджу на цень гэтай дзяўчынкі, на вочы, ускінутыя ўгору. Яны чакаюць. І раптам робяцца журботныя і зусім не дзіцячыя.

З першага дня чалавецтва...

Гэта радкі з той паэмы. Магчыма, не лепшыя радкі. Бо яны адрасаваліся не да ўсіх, а толькі да адной, **калі ёй будзе цяжэй за ўсё на свеце.**

З першага дня чалавецтва, дня, забытага недзе ў вяках,
 Людзі маліліся страху, абагаўлялі страх...
 Дзяўблі ім трактаты і кнігі, хлусіў ім кожны закон,
 Што страх непарушны адвеку, што неадольны ён.
 Ім дзяўблі.
 Але ўсё ж змагаўся кожны век і кожны народ
 Супраць страху, які нарадзілі лёс, стихія, вайна, прыгнёт,
 Насупор усяму, што рабілася, цвёрда зналі які,
 Што настане дзень без сякеры, кулака і доўбняў цяжкіх.

 Ўсход па сонным садзе блукае і праменні нясмелыя лье...
 Ззяе цёплая гронка парэчкі.
 Таму што
 Сонца
 Ўстае.

Я ўспамінаю гэта, і з самых першых словаў успыхвае ў маіх вачах нібы пун-
 совы туман і ў ім, змяняючы адна адну, хістаючыся, нібы ў пачварных скоках,
 праплываюць постаці ідалаў, усіх тых, каму хаця калі-небудзь пакланяўся, усіх,
 каго хаця калі-небудзь баяўся чалавек. Іхнія рукі, вочы, ашчэраныя зубы.

Грудастая жанчына з Трыпольскіх курганоў... Грыбасты негрыцянскі бажок
 з чорнага дрэва, засалены тысячамі рук... Ідал ацтэкаў, дзеля якога выдзерлі
 столькі трапяткіх, рухомых яшчэ сэрцаў.

...А вось Мардук забівае багіню Тыямаю. Барэльеф рабрысты, як мыцель-
 ная дошка. Прайдзі па ім — і абавязкова парэжаш ногі, як на Плойчатым мысе
 ля Карадага.

Музыка не адпавядае іхнім скокам. Іхняя музыка — гэта звярыны рык. Гэта
 валасатая, жудасная рука з крамянёвым нажом. У мяне ёсць адзін такі. І часам
 я, дзеля смеху, разразаю ім яблыкі і даю сябрам. Ён сто разоў абмыты даж-
 джамі і вадою з-пад крана, і ўсё адно мне здаецца, што я раблю блюзнерства,
 бо калісьці гэты нож рэзаў чалавечую плоць.

...Зеўс з пачуццёвымі вуснамі: нават у мармуры яны сакавітыя і чырвоныя.
 Агідна пачварныя, пузатыя кітайскія багі. І рукі людзей робяцца танейшыя, але
 затое ў іх — меч. І варушыцца зямля над сарака тысячамі людзей, якіх зажыва
 закапаў Ван, уладар зямлі Цынь.

...Макарый Феафана ў жаху ўздымае рукі, адмаўляючыся ад гэтага свету.
 Але белыя ад ярасці вочы святых. І ва ўсцюжскага Міколы сабачая галава. І
 грозныя лікі святых глядзяць на руку, што ўздымае крамянёвы пісталет. Можа,
 той самы, з якога быў забіты Пушкін.

...І ўстаюць пачвары Гоі, што жаруць людзей, і страшыдлы Босха, якія кату-
 юць, паляць, зажыва п'юць кроў і вешаюць на праклятых дрэвах.

...Змяіцца натоўп пад хмарачосамі. Нават калі спакой — з'яўляецца рука,
 сціснутая ў кулак. Таксама зброя.

...А пасля зноў кулак. Рука, сціснутая ў кулак. Тонкая, нервовая, дзівоснай
 прыгажосці. Кожны палец — Божае дзіва. І рука гэтая расціскаецца...

...На далоні чырвонае празрыстае грона парэчкі з нованароджаным, ласка-
 вым, салатава-зялёным лісцікам.

— На.

Усё гэта і ёсць аповесць пра гнеўнае сонца.

ДЗЁННІКІ

Вячаслаў Адамчык

ДЗЁННІКІ. 1993 г. (СНЕЖАНЬ)

Панядзелак, 13 снежня 1993 г.

17.30.

Мінуў дзень. Невясёлы, адлежны і кіслы. Лёд, як шкло, на ходніках і сцежках. Падаюць і раздзіраюцца кабеты.

У мяне хваробы і невялікая радасць — выйшаў з друку часопіс «Беларусь» з маім апавяданнем. Можа, і досыць для пісьменніцкага шчасця. Тым болей што ў выдавецтва «Мастацкая літаратура» занёс рукапіс кніжкі (дзве п'есы і аповесць), ужо выпраўленай пасля рэдактарскай чыткі.

Можа, дасць Бог, яна ўбачыць свет, бо астатняе маё нічога не выходзіць.

Аўторак, 14 снежня 1993 г.

7.40.

Чыстым снегам засыпаны горад. У прыродзе ўсё ідзе сваёю чарадою. А чалавек — вянец прыроды — ваюе, пакутуе, весяліцца, п'е, творыць і дзяціняе.

У Расіі прайшлі выбары...

У Беларусі — холад, спакой...

А за акном, не зважаючы ні на што, коса і густа плыве пухкі снег, чапляючыся за натапыранае вілаватае галлё голых клёнаў, дзе трапеча колькі скручаных карычневых лісткаў.

Серада, 15 снежня 1993 г.

Ноччу хваробы: балелі ногі ў суставах, правая доля галавы, правае вока. А ў дадатак — нястраўнасць. Трэба, пэўна, пасціцца. Пост спрыяе здароўю, калі ім карыстацца ашчадна.

Ранішнім сняжком абсыпаныя карычневые дрэвы і дахі гаражоў, хлёўчыкаў, складоў...

Паспешным ланцужком на тутэйшае азярцо, што яшчэ не замерзла, ляцяць ажно шэсць крыжанак.

Пятніца, 17 снежня 1993 г.

18.05.

Сёння ўвесь дзень займаўся «богоискательством» — вылоўліваў у рукапісу кніжкі слова «бог» і пісаў яго з вялікай літары.

Нарэшце, «Яблык спакусы» ў выдавецтве. Але ці ўбачыць гэты яблык Божы свет? Аднак пара сарваць новы — дапрацаваць аповесць.

Памажы, Божа!

Нядзеля, 19 снежня 1993 г.

13.15.

Як азбука Морзе, на шыбах акна косыя кропелькі і крэскі дажджу. Мокрая карычневая прысада. Мокрая прыцішаныя дразды, што сцішыліся на бярэзіне і павярнуліся дзюбамі на полудзень, адкуль дзьме волкі вецер. Адлега. Зеле-

навата-сінія сцежкі, як шкло, — не ступіць. Снег раскіс. На возера звеннямі, шнуркамі і парамі ляцяць трапяткія бяххвостыя крыжанкі. Сабака, падобны да малпы доўгай мызай і закручаным хвостом, падымае касматую нагу на чорна-шурпаты камель маладога клёна, і пры ім, трымаючы повад, цярпліва стаіць маладзіца ў блакітнай куртцы і ружовым вязаным каптурыку... «І табе не гідка?» — хочацца спытаць у яе.

Чырвоную застылую «Ладу» падпіхаюць ззаду два хлопцы і танюткая, падобная да падлетка, дзяўчына ў сініх спартыўных штанах.

Усё звычайнае, зімова-адлежнае, гарадское. Але зірнуў на белую бярэзіну ў чорных штрыхах і абвешаную сеткай карычневага вецця, на белы заснежаны двор за чорнымі засмоленымі і шараватымі шыфернымі дахамі складоў і гаражоў, і... убачыўся даўні адлежны дзень, белыя ў карычненым вецці бярэзіны на заснежаным двары і маці ў цёмнай камізэльцы на сцежцы, што на гэтым двары...

Гэта я ўбачыў з акна аўтобуса, з недалёкай шашы, ад'язджаючы з дому ў Мінск.

Так і здалося тады, што развітваюся з ёю назаўсёды, хоць гэта было за год ці за два да яе смерці. Аднак помніцца не іншае, а менавіта гэтае расстанне з ёю.

Панядзелак, 20 снежня 1993 г.

9.10.

На дварэ вадаспады, як у вялікую навальніцу, дождж. Па шыбах льюцца патокі вады.

Прачнуўся таксама пад плясканне і бубненне дажджу. На падваконнай блясе нібы падзеўбвала курыца. У фіялетавай чарнаце за акном па-свойску знаёма і расцяжна пераспёўваліся паміж сабой пеўні. За метраў трыста ад нашага дома між шэрых панэльных будынкаў пры раўчучку і яры стаілася вёска, застаўленая ад вуліцы металічнымі гаражамі для машын, а ў дварах — сабачымі будкамі.

Навальнічны дождж да астатку ўжо змые снег, але і наробиць галалёду. На абледзянелых сцежках каўзата — можна скалечыцца.

Нечаканая перадкалядная вясна.

Чуйныя карычненыя дрэвы ў светлых кропельках расы.

І за імі, за развешанымі сеткамі бярэзінаў, — светла-зеленаваты краёк небасхілу. Насцярожліва, як з эсмінца гарматы, на фоне гэтай палоскі ўзнятыя чатыры чорныя ў белых колцах каміны цеплаэлектрастанцыі.

Не магу слухаць беларускае радыё, дзе іншаземныя вучоныя, напэўна ж і не значныя для сусветнай навукі, называюцца чамусьці айчыннымі...

10.20.

Блакітнае, ачышчанае ад сівых цяжкіх сіва-дымных хмараў неба з сонцам, што прасвечвае пруткае галлё карычневых дрэў, сярод якіх высвечваюць белыя бярэзіны. Гракі, чуючы пад крыллямі пругкі паток паветра, пачынаюць свой імклівы, усцешаны палёт, — плаўна кружаць у вышыні і нечакана падаюць уніз. Адзін за адным.

Сіняватыя, поўныя глыбокага неба лужыны.

Не заўсёды знойдзеш слова, каб намаляваць нечаканыя вясняны дзень (+4 — +6) сярод зімы і свой настрой. І разам з усім гэтым сваю трывогу — заўтра ў Саюз літаратараў маюцца прымаць Міраслава. Але ў мяне быў сон — радасны. А сны мне сняцца ў руку. Будзем жа аптымістамі...

Ларыса Рагачова: «КРАЯЗНАЎСТВА — ПРЫЯРЫТЭТНЫ КІРУНАК»

Бібліятэчная сістэма краіны, як і ўвогуле бібліятэкі і ў Расіі, ды, відавочна, і на ўсёй постсавецкай прасторы, — той асяродак, які выяўляе сваю ўвагу да рэгіёзнаўства. Часам агучваецца і такі тэрмін, як «бібліятэчнае краязнаўства». Пра тое, што значыць краязнаўчая праца і, у прыватнасці, літаратурнае краязнаўства, для супольнасці бібліятэкараў Віцебшчыны, мы вырашылі пагутарыць з загадчыкам аддзела краязнаўства Віцебскай абласной бібліятэкі Ларысай РАГАЧОВАЙ.

— Ці можна сказаць, што ў краязнаўчай працы Віцебскай абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна асобна вылучана літаратурнае краязнаўства?

— Так, у краязнаўчай працы абласной бібліятэкі літаратурнае краязнаўства вылучана асобна. Можна смела адзначыць, што ім займаюцца літаральна ўсе аддзелы нашай бібліятэкі. Гэта і краязнаўчая бібліяграфія, і наладжванне сустрач з пісьменнікамі, і шматлікія кніжныя выставы, і разнастайныя электронныя праекты.

— **А ўвогуле на Ваша прыватнае разуменне, што ж такое літаратурнае краязнаўства?**

— Як на мой погляд, літаратурнае краязнаўства — гэта вывучэнне і папулярызацыя творчасці як знакамітых пісьменнікаў-землякоў, так і мясцовых літаратараў, журналістаў, гісторыі літаратурных аб'яднанняў, што далі штуршок у станаўленні многім нашым пісьменнікам, увогуле вывучэнне літаратурнага жыцця ў рэгіёне, скарбаў народнай творчасці свайго рэгіёна як падмурку нашай мовы і літаратуры, вывучэнне нашых мясцінаў, звязаных з імёнамі пісьменнікаў далёкага і блізкага замежжа.

— **У акрэсліванні памяці тых ці іншых пісьменнікаў Віцебшчыны, на каго асноўны акцэнт робіць бібліятэка сёння?**

— Канечне ж, перш за ўсё мы не абмінаем юбілейныя даты пісьменнікаў Віцебшчыны. Пятрусь Броўка, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Уладзімір Караткевіч, Васіль Быкаў, Еўдакія Лось, Вера Вярба, Янка Сіпакоў — гэтыя і іншыя імёны ўраджэнцаў Ушаччыны, Аршаншчыны, Талачыншчыны, іншых куточкаў вобласці належаць усёй Беларусі.

Наладжваючы літаратурныя вечарыны, прысвечаныя пэўнаму творцу, стараемся пры гэтым падкрэсліць, адшукаць яго сувязь з Віцебшчынай. Напрыклад, згадваючы народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Крапіву, абавязкова адзначаем, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны Другі беларускі тэатр з Віцебска і сям'я пісьменніка знаходзіліся ў эвакуацыі ва Уральску, і ў 1943 годзе там адбылася прэм'ера спектакля «Проба агнём» па драме Кандрата Крапівы. Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр носіць імя народнага пісьменніка Беларусі Якуба Коласа з 1944 года. Усе пастаноўкі тэатра — на беларускай мове, шмат спектакляў было пастаўлена па творах нашых класікаў, артысты тэатра заўсёды актыўна ўдзельнічаюць у нашых мерапрыемствах.

Гаворачы пра тэатр, хочацца згадаць Валерыя Маслюка не толькі як тэатральнага дзеяча, але і як таленавітага паэта, аўтара зборнікаў вершаў «Сцяжына» (1983), кнігі «Я успею, я усё успею...» (2002).

Ужо шмат гадоў існуе бібліятэчны праект «Краязнаўчыя сустрэчы», у межах якога мы не толькі ладзім сустрэчы з нашымі краязнаўцамі, але і згадваем тых, хто сваімі працамі, праектамі, удзелам у грамадскім жыцці зрабіў значны ўнёсак у культуру Віцебшчыны і ўсёй Беларусі. Паэт і грамадскі дзеяч Давід Сімановіч, выкладчык, паэт, літаратуразнаўца Анатоль Канапелька, журналіст, пісьменнік Уладзімір Хазанскі... Гэтых імёнаў шмат. Стараемся, каб яны не былі забытыя. У бібліятэцы заўсёды гучаць вершы Алега Салтука, Барыса Беляжэнкі, Уладзіміра Папковіча, Яўгеніі Мальчэўскай, Маіны Бабарыкі... На шматлікіх кніжных выставах дэманструюцца кнігі мясцовых пісьменнікаў, што сёння жывуць і працуюць у абласным цэнтры, у розных рэгіёнах Віцебшчыны.

У паўнатэкставую частку нашага штогадовага «Календара знамянальных і памятных дат Віцебскай вобласці» імкнёмся ўключаць звесткі па літаратурным краязнаўстве Віцебшчыны. Так, у студзені адзначалася 100-годдзе мовазнаўцы, аўтара шматлікіх навуковых прац па лексіцы, дыялекталогіі, ураджэнца Полаччыны Арцёма Баханькова. На красавік мы змясцілі звесткі пра ўраджэнца Віцебска, пісьменніка, сцэнарыста Аляксандра Цвярскога. Чэрвеньскія ста-

ронкі календара прысвечаны паэту, ураджэнцу Полаччыны Міколу Сямашку, які загінуў пры абароне Оршы ў 1941 годзе. У ліпені адзначаецца 115 год з дня нараджэння савецкага пушкініста, філолага, культуролага, ураджэнца Лепеля Барыса Мейлаха. Дарэчы, цікавую інфармацыю пра яго, мы знайшлі ў кнізе «Святло Айчыны : сустрэчы з землякамі» (2021) старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алеся Карлюкевіча. Байцом, камісарам партызанскага атрада ў гады Вялікай Айчыннай вайны быў крытык, літаратуразнаўца, ураджэнец Талачыншчыны Нічыпар Пашкевіч, 100-годдзе з дня нараджэння якога было ў снежні.

У 2024 годзе адзначаецца 100-годдзе нашага земляка, народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава. На працягу года ў нас будзе дзейнічаць кніжная выстава-прагляд «Стваральнік ваеннай эпопеі», распрацаваны цыкл электронных выстаў «Салдат Перамогі Васіль Быкаў», плануецца правядзенне круглага стала і іншыя мерапрыемствы да гэтай юбілейнай даты.

— **Наколькі цесныя стасункі ў абласной бібліятэкі ў развіцці краязнаўства, літаратурнага краязнаўства, у прыватнасці, з раённымі бібліятэкамі вобласці?**

— Краязнаўства — прыярытэтны кірунак работы бібліятэк, работа з мясцовымі пісьменнікамі вядзецца ва ўсіх бібліятэках вобласці. Абласная бібліятэка як метадычны цэнтр акумулюе гэту работу, ажыццяўляе метадычны маніторынг і суправаджае дзейнасці публічных бібліятэк вобласці.

Цікавыя тэматычныя праекты па літаратурным краязнаўстве можна ўбачыць на сайтах многіх бібліятэк. На сайце Гарадоцкай цэнтралізаванай сеткі публічных бібліятэк размешчана літаратурная гасцёўня, прысвечаная жыццю і творчасці паэта, перакладчыка, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі, ганаровага грамадзяніна Гарадоцкага раёна Уладзіміра Скарынкіна. Там жа размешчаны віртуальны рэсурс «Городокщина литературная» і электронны праект, прысвечаны Канстанціну Вераніцыну і паэме «Тарас на Парнасе». На сайце Аршанскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы размешчаны краязнаўчы праект «Адкрывай свой родны край», прысвечаны Янку Сіпакову, а таксама краязнаўчая база даных «Гонар Аршанскай зямлі — пісьменнікі Трафімавы». Верхнядзвінская цэнтральная раённая бібліятэка носіць імя Тараса Хадкевіча, праводзіць даследчую працу, збірае матэрыялы пра пісьменніка. І прыкладаў такога характару даволі шмат.

Вялікую працу па літаратурным краязнаўстве вядзе Лёзненская цэнтральная раённая бібліятэка. На сайце бібліятэкі размешчана «Літаратурная карта Лёзненшчыны», тут працуе народнае аматарскае літаратурнае аб'яднанне «Пад абажурам», вядуцца відэаперадачы «Літаратурны воскресник». Ужо 14 год праводзіцца фестываль самадзейных паэтаў і кампазітараў «Песні сунічных бароў», які з раённага ўзроўню вырастае да абласнога.

Вось ужо дваццаць два гады ярка заяўляюць пра сябе ўдзельнікі народнага літаратурна-музычнага аб'яднання «Крылы» ЦБС Наваполацка. Наогул, пры бібліятэках Віцебшчыны дзейнічае 72 літаратурна-мастацкія аб'яднанні, у рабоце якіх прымаюць удзел каля тысячы аматараў мастацкага слова.

Штогод бібліятэкі вобласці ўдзельнічаюць у абласным і рэспубліканскім этапах конкурсу «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры» і годна прадстаўляюць вынікі сваёй даследчыцкай краязнаўчай дзейнасці ў намінацыі «Даследчая і пошукавая дзейнасць».